LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT

MEERJARENVISIE VAN HET LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT

1982-1986

Postbus 29703 - 2502 LS DEN HAAG - Conradkade 175 - 2517 CL DEN HAAG
Telefoon 070 - 614161
Giro No. 412235

L20
270

E - 19551 1

MEERJARENVISIE VAN HET LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT, 1982-1986

INHOUDSOPGAVE

		Blz.
WOORD VOORAF		1
1.	ONTWIKKELINGEN IN DE MAATSCHAPPIJ	2
2.	DE POSITIE VAN HET LEI	6
3.	GEVOLGEN VAN DE ONTWIKKELINGEN VOOR DOCUMENTATIE EN ONDERZOEK	10
4.	AANPASSINGEN IN DE CAPACITEIT VAN DOCUMENTATIE EN ONDERZOEK	25

BIJLAGEN

1. Periodieke beleidsrapportages
2. Afdelingsmeerjarenvisies

   Samenvattingen van:

   Staf

   Structuuronderzoek

   Landbouw

   Tuinbouw

   Visserij

   Bosbouw

   Statistiek

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT DEN HAAG LEI BIBLIOTHEEK

SIGN: L 20 - 270
EX. NO: 8
MLV:

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT

Conradkade 175 2517 CL DEN HAAG
Postbus 29703 2502 LS DEN HAAG
Telefoon 070 - 61 41 61
Postrekening No. 41 22 35

MEERJARENVISIE VAN HET LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT, 1982-1986

WOORD VOORAF

In verband met de opstelling van de meerjarenvisie is zowel binnen het LEI als met vertegenwoordigers van belanghebbenden bij het onderzoek intensief overleg gepleegd. De afzonderlijke afdelingen hebben voor hun eigen onderzoeksector een meerjarenvisie opgesteld, die besproken en vastgesteld is in de Commissie van Advies voor elke afdeling. Deze afdelingsvisies zijn (samengevat) als bijlage opgenomen in de instituutsvisie.

Voor deze instituutsvisie is tevens gebruik gemaakt van een uitvoerige analyse van ontwikkelingen die van belang zijn voor de koersbepaling van het onderzoek in de komende jaren. Dat betreft algemene, maatschappelijke en technische ontwikkelingen en ontwikkelingen in het beleid en het onderzoek. Daaruit zijn aanwijzingen afgeleid over de onderzoekproblemen en de onderzoekaanpak in de komende jaren. Op grond hiervan is ten slotte een visie verkregen op de ontwikkelingen van het onderzoek van het LEI en de consequenties hiervan voor de opstelling van het onderzoekapparaat en de materiële en personele uitrusting van het LEI.

In deze meerjarenvisie van het LEI wordt een samenvatting gegeven van de eerdergenoemde uitvoeriger analyse. De inhoud wordt weergegeven in vier hoofdstukken, t.w. ontwikkelingen in de maatschappij, de positie van het LEI als centraal instituut voor landbouw-economisch onderzoek, de gevolgen van de ontwikkelingen voor documentatie en onderzoek en als laatste hoofdstuk aanpassingen in de capaciteit van documentatie en onderzoek.

Deze instituutsvisie, annex bijlagen, is door het bestuur van het LEI besproken en goedgekeurd.

1. ONTWIKKELINGEN IN DE MAATSCHAPPIJ

De ontwikkelingen die van belang worden geacht voor de richting van het onderzoek in de komende jaren, worden in dit hoofdstuk beschreven vanuit drie ingangen. Eerst komen de veranderingen in de maatschappij aan de orde die samenhangen met het bereikte welvaartsniveau. Vervolgens komen de consequenties ter sprake van de stagnatie die in de groei van deze welvaart is opgetreden, mede onder invloed van de gestegen energieprijzen. In de derde plaats wordt er ingegaan op de situatie binnen de Europese Gemeenschap, het EG-landbouw- en visserijbeleid 1) en het daarmee samenhangende nationale beleid van Nederland. In de laatste paragraaf wordt aangegeven in welke mate de genoemde veranderingen gezamenlijk inwerken op de positie en de perspectieven van het agrarische bedrijfsleven en op de richting van het overheidsbeleid.

1.1 Welvaart

De sterke economische groei die de westerse economieën tot voor enkele jaren kenmerkte is gepaard gegaan met een sterke technische ontwikkeling, een stijging van de inkomens en - wegens de kortere werktijden - een nog grotere toename van de loonkosten per uur bij een voortdurend afnemende bevolkingsgroei.

Terwijl dit economisch proces zich voltrok, veranderde de maatschappij ook in sociaal opzicht. De burgers werden mondiger en deden via de diverse belangengroeperingen in toenemende mate een beroep op de overheid om aandacht te besteden aan een groeiend aantal probleemvelden.

De afgenomen groei van de bevolking en de veranderde samenstelling ervan, gekoppeld aan het gestegen inkomen heeft veroorzaakt dat de vraag naar landbouwprodukten een minder belangrijke plaats ging innemen in het consumentenbudget en leidde tot een diversificatie van de vraag. De consumenten gingen specifiekere eisen stellen aan de eigenschappen van de produkten, terwijl tevens de wijze van voortbrenging kritischer dan voorheen werd bekeken. Zo ontstond er een vraag naar meer "groen", bloemisterijprodukten en alternatieve landbouwprodukten en werden er eisen gesteld met het oog op het welzijn van de dieren. Voor de komende jaren mag worden verwacht dat deze tendens zich zal voortzetten en dat sociaal-psychologische, naast economische factoren, een prikkel tot veranderingen in de besteding van het consumentenbudget zullen vormen.

Een verder gevolg van de ontwikkelingen in industrie en landbouw was de toenemende zorg voor milieu, landschap en natuurbehoud. Dit werd nog versterkt door de gestegen waardering voor vrije tijd en recreatie. De zorg voor milieu, natuur en landschap kreeg hierdoor een belangrijker plaats bij de doelstellingen van het overheidsbeleid, wat zijn uitwerking heeft op het beleid ten aanzien van de landbouw. De relatie landbouw-landschap en natuur krijgt meer belangstelling en daarmee ook de beperkingen die aan het agrarisch produktieproces kunnen worden opgelegd en de beheersregelingen die hiermee verband houden. Ook de verschillende functies van het bos krijgen een andere onderlinge afweging. Een en ander is met name relevant voor gebieden waar verweving van functies wordt voorgestaan en in het overgangsgebied tussen stad en platteland. De concurrentie om grond voor verschillende doeleinden nam navenant toe.

1) Tenzij anders blijkt, wordt onder landbouw steeds verstaan veehouderij, akkerbouw, tuinbouw en bosbouw.

De economische groei is mogelijk gemaakt door een produktiviteitsstijging ten gevolg van de technische ontwikkeling. In de landbouw leidde dit zowel tot een grotere produktie per hectare en per dier als tot een stijging van de bewerkingscapaciteit per man met als resultaat een sterke toeneming van de produktie per man. In de rundveehouderij resulteerde deze ontwikkeling in een toegenomen verbruik van geïmporteerd voer. Deze bedrijfstak is daardoor gevoeliger geworden voor internationale ontwikkelingen. Dezelfde oorzaken liggen, mede begunstigd door de ligging van de aanvoerhavens van voedergrondstoffen en de grote consumptiecentra, ten grondslag aan de groei van de varkens- en pluimveehouderij.

De sterk toegenomen produktie van de landbouw moet worden afgezet op een markt waar de vraag slechts beperkt toenam, als gevolg van de verminderde bevolkingsgroei en geringere gevoeligheid voor inkomensveranderingen. Een en ander leidde tot verzadigingsverschijnselen op de markt, verscherpte concurrentie met bijbehorende prijsdrukkende werking.

Deze ontwikkeling had een daling van het aantal arbeidsplaatsen tot gevolg. In de visserijsector deed zich eveneens deze daling voor, maar nu ten gevolge van de beperkte produktiecapaciteit van de Noordzee bij een sterke vergroting van de vangsten per man door de technische ontwikkeling.

Hergroepering van produktiefactoren tussen sectoren van de volkshuishoudingen en binnen elke sector is echter inherent aan economische groei. Zo hebben de loonkosten, die tijdens het economisch groeiproces steeds hoger zijn geworden, een beweging in gang gezet, waardoor bepaalde industriële activiteiten zijn verplaatst naar landen met lage lonen. De werkgelegenheid in de westerse landen is daardoor veranderd, zowel in geografisch opzicht als qua mate van specialisatie, die wordt gevraagd van de factor arbeid met als gevolg structurele onevenwichtigheden op de arbeidsmarkt. Dit komt de regionale ontwikkeling niet ten goede, terwijl ook de sectorale ontwikkeling van de landbouw erdoor wordt beïnvloed.

1.2 Stagnatie en energieprijsverhoging

De recente stagnatie in de inkomensgroei als gevolg van een algehele teruggang van de groei in economische bedrijvigheid, die werd versterkt door de verhoging van de energieprijzen, heeft verstrekkende gevolgen. De olie-importerende landen zien zich geconfronteerd met betalingsbalansproblemen, terwijl de olie-exporterende landen moeite hebben met de besteding van de binnenstromende gelden. De monetaire maatregelen die de verschillende landen nemen om de eigen economie te beschermen leiden tot elkaar beïnvloedende, hoge en wisselende rentenstanden en koerswijzigingen. De teruglopende bedrijvigheid veroorzaakt een relatief grote werkloosheid en mede daardoor een toenemende spanning tussen particuliere en collectieve bestedingen en tussen lonen en winsten.

Op mondiaal niveau worden vooral de olie-importerende landen in de derde wereld getroffen. Deze landen ondervinden bovendien de nadelige gevolgen van beschermende maatregelen van de rijke landen. Hun verslechterde positie vergroot de noodzakelijkheid van internationale afspraken over regulering van de wereldmarkt in grondstoffen.

Door de precaire betalingsbalansposities van de westerse landen wordt het belang van de landbouw en de verwerkende industrie benadrukt omdat die vooral in Nederland, een belangrijk exportoverschot hebben en een betrekkelijk stabiele factor vormen. De gestegen energieprijzen en de wisselkoersaanpassingen leiden tot een verandering in de concurrentiepositie van Nederland. Ook binnen de Nederlandse landbouw zijn de onderlinge rentabiliteitsverhoudingen gewijzigd. Zo worden de glastuinbouw en de zeevisserij verhoudingsgewijs zwaar getroffen. Voor de oriëntatie van het overheidsbeleid hebben

deze ontwikkelingen tot gevolg dat het landbouwbeleid meer verweven raakt met het algemeen economisch beleid en dat het beleid meer gericht wordt op het behouden van arbeidsplaatsen, ook in de landbouw. Tevens moet het beleid rekening houden met de in 1.1 geschetste knelpunten op de afzetmarkt, de arbeidsmarkt en de relatie tot milieu, natuur en landschap.

1.3 Europese Gemeenschap

De produktie van marktordeningsprodukten binnen de EG is sterk toegenomen door de verbetering van gewas- en diereigenschappen, meer inzet van produktieverhogende middelen en arbeidsbesparende werkwijzen, die mede mogelijk werden door cultuurtechnische investeringen. Doordat het verbruik van de produkten veel minder snel groeide zijn er overschotten ontstaan en de prijspolitiek lijkt niet bij machte deze ontwikkeling te corrigeren in de richting van een betere afstemming van het aanbod op de vraag. Bovendien leiden de overschotten tot hoge budgettaire lasten die, gevoegd bij een ongelijke verdeling ervan over de lidstaten, steeds minder aanvaardbaar geacht worden. Daarnaast maakt de in 1.2 genoemde verslechterde positie van de derde wereld het noodzakelijker rekening te houden met de repercussies van het EG-beleid voor deze landen. Hierdoor wordt, naast het markt- en prijsbeleid van de EG, een aanvullend beleid, zowel in gemeenschappelijk als nationaal verband, van steeds groter belang. Aan een van de oorspronkelijke uitgangspunten van de Gemeenschap, de regionale specialisatie, zal door maatregelen op verschillende terreinen, zoals produktiebeperking, structuurpolitiek en regionale ontwikkelingspolitiek onvermijdelijk worden getornd.

De op handen zijnde uitbreiding van de EG met de Middellandse-Zeelanden geeft weliswaar een verruiming van de afzetmogelijkheden van een aantal produkten, maar tast tevens de concurrentiepositie aan van sommige sectoren in de Nederlandse land- en tuinbouw.

Nieuwe ontwikkelingen in het zeerecht, uitmondend in het principe van een gezamenlijke 200-mijls visserijzone voor de EG-landen, hebben ook de visserij in een communautair kader geplaatst. Te zamen met de technische vooruitgang in het laatste decennium en nieuwe inzichten over het ecosysteem in de zee leidt dit tot een toenemende invloed van de gemeenschap op de bedrijfstak. Een uitvloeisel hiervan zijn de onlangs tot stand gekomen quotaregelingen en andere vangstbeperkingen in de Noordzee en aangrenzende wateren. Deze maken het in toenemende mate noodzakelijk dat overheid en bedrijfsleven zich op de hoogte houden van de relevante economische en biologische ontwikkelingen in deze bedrijfstak. Dit geldt temeer daar een communautair visserijbeleid nog geen algemeen kader heeft gekregen. Naast politieke factoren moet een gedegen inzicht in de economische en biologische samenhangen een belangrijke bouwsteen zijn voor de inhoud van een te scheppen gemeenschappelijk beleid.

- Conclusies voor bedrijf en beleid

Het Nederlandse landbouwbedrijfsleven, geconfronteerd met deze ontwikkelingen,zal een grote inspanning moeten leveren om de concurrentiepositie te handhaven. De technische ontwikkeling kan leiden tot aanzienlijke produktiviteitsverbeteringen. Het vinden van afzetmogelijkheden voor de produkten is echter moeilijker geworden. De efficiëntie van de gehele bedrijfskolom is daardoor van toenemend belang, alsmede kennis van consumentenvoorkeuren. De

micro-electronica kan goede diensten bewijzen bij het opzetten van een doelmatig management en schept tevens mogelijkheden voor humanisering van de arbeid.

De veranderde arbeidsethiek in de samenleving heeft ook zijn invloed op de positie van de agrarische ondernemer. De persoonlijke doelstellingen en afwegingen van hem en zijn gezin met betrekking tot de inzet van eigen arbeid en kapitaal ten opzichte van de behaalde beloning bepalen de flexibiliteit van het bedrijf. Dit aanpassingsvermogen van het agrarische bedrijf en de heroriëntatie van het overheidsbeleid beteken dat de kleinschalige structuur met voornamelijk op gezinsarbeid gebaseerde ondernemingen zal blijven bestaan. Dit vergroot het belang van de bedrijfsoverkoepelende, dienstverlenende voorzieningen.

De aanpassing van het produktieproces aan de veranderde kostenopbouw zal vooral in de glastuinbouw grote investeringen vergen in energiebesparende produktiemiddelen.

De overheid staat voor de taak om een steeds complexer en breder beleid te voeren. De veranderde situatie op de afzetmarkt, en de toenemende onderlinge beïvloeding van algemeen economisch beleid en het landbouwbeleid, alsmede de wisselwerking met het beleid ten aanzien van natuur en milieu en ten aanzien van de uiteenlopende eisen die aan de produkten worden gesteld maken dat de afweging van de verschillende,vaak conflicterende, belangen steeds ingewikkelder wordt. Dit geldt temeer daar het te besteden budget weinig zal kunnen groeien. De roep om een "sturend" beleid, dat dan ook veelomvattend zal moeten zijn, stelt hoge eisen aan de inzichten die nodig zijn voor het nemen van verantwoorde beslissingen.

De hiernavolgende hoofdstukken geven aan wat de consequenties van deze heroriëntatie van het beleid voor het LEI betekenen en wat voor onderzoek gedaan moet worden om op juiste wijze in te kunnen spelen op de veranderde situatie in en buiten de Nederlandse landbouw.

2. DE POSITIE VAN HET LEI

In ministerieel verband is het LEI het centrale instituut voor economisch onderzoek met betrekking tot landbouw en visserij. Aangezien het landbouw-economisch onderzoek betrekking heeft op alle sectoren van landbouw en visserij, een aantal velden van onderzoek omvat en gericht is op het brede en gecompliceerde beleid, kan het als veelomvattend worden gekarakteriseerd. Statutair is de doelstelling om binnen het kader van het vanwege de minister te verrichten onderzoek op het gebied van landbouw en visserij de van belang zijnde kennis en inzichten van bedrijfseconomische en sociaal-economische verschijnselen en vraagstukken te bevorderen. Het onderzoek van het LEI is daarmee gericht op analyse en prognose en staat ten dienste van het "beleid" op verschillende niveaus: van de individuele ondernemer op zijn bedrijf tot de overheid en het georganiseerde bedrijfsleven op regionaal, sectoraal, nationaal en internationaal niveau.

Het onderzoek van het LEI kan verdeeld worden ingedeeld naar drie gezichtpunten:
a. het produktiegerichte onderzoek;
b. het onderzoek ten dienste van de beleidsuitvoering;
c. het onderzoek ten dienste van de beleidsafweging.

Ad a.

Het produktiegerichte deel van het onderzoek van het LEI sluit aan bij de technische velden van onderzoek die in hoofdzaak in de eerste vier afdelingen van de NRLO zijn georganiseerd. Dat deel van het landbouwkundig onderzoek richt zich in het algemeen op de verhoging van de efficiency van de produktie door betere onderlinge afstemming van de produktiefactoren en kwaliteitsverbetering van deze produktiefactoren, ontwikkeling van nieuwe produkten en verbeterde afstemming op de behoeften. De doelfunctie van het produktiegerichte onderzoek is doorgaans eenduidig en in kwantitatieve zin te formuleren in termen van de verhouding tussen ingezette middelen en verkregen resultaten met inachtneming van de schaal van produktie.

Vanwege de aansluiting bij het technische onderzoek is door het LEI een groot deel van de capaciteit van het produktiegerichte onderzoek gedetacheerd bij de proefstations en regionale consulentschappen.

Ad b.

Het onderzoek ten dienste van de beleidsuitvoering richt zich op het sociaal-economische effect van de regelingen en voorzieningen die de overheid treft en die voortvloeien uit de beleidsbeslissingen. Zowel de doelstelling als het toegepaste instrumentarium is zeer gevarieerd van aard en samenstelling. Na de besluitvorming over een bepaald beleidsvraagstuk tracht de overheid haar beleid op een evenwichtige, doch efficiente wijze gestalte te geven om zo - via de markt en via algemene regelingen en voorzieningen - in de specifieke maatschappelijke behoeften te voorzien.

Ter uitvoering van het beleid voor een doelmatiger voorziening in de vraag naar produkten en voor versterking van de concurrentiepositie treft de overheid - behalve door regelingen via de markt - algemene voorzieningen als onderwijs, onderzoek en voorlichting naast het laten uitvoeren van infrastructurele werken e.d.

De maatschappelijke behoeften moeten echter ruimer worden opgevat. Van toenemende betekenis is de verbetering van de doelmatigheid waarmee in die maatschappelijke behoeften wordt voorzien die niet of onvolledig via de markt in de bedrijfseconomische uitkomsten tot uiting worden gebracht. Voorbeelden hiervan zijn de ontwikkeling van doelmatige werkwijzen voor behoud van natuurlijke rijkdommen, instandhouding van een gezond leefmilieu, verbetering van het welzijn van dieren, gezondere voeding, enz. De bevordering van een betere voorziening in deze maatschappelijke behoeften geschiedt voornamelijk via wettelijke voorschriften, beheersregelingen en eventuele aanvullende voorzieningen.

Uiteraard bestaat bij de overheid, maar evenzeer bij het georganiseerde bedrijfsleven, behoefte aan kennis en inzicht omtrent de uitvoering en het effect van al deze specifieke voorzieningen en regelingen. Het onderzoek ten dienste van de beleidsuitvoering tracht daarin te voorzien en richt zich daarbij op de baten-kostenverhouding van de betreffende overheidsregeling of -voorziening bezien vanuit sociaal-economisch gezichtspunt. De kwantificering daarvan is in de praktijk soms eenvoudig maar dikwijls ook moeilijk en problematisch; zeker voor wat betreft de waardering van de niet aan de markt te ontlenen waarde van maatschappelijke effecten. De grondslag voor een maatstaf of efficiency-criterium is echter in principe beschikbaar.

Ad c.

Het onderzoek ten dienste van de beleidsafweging is gericht op de verschaffing van kennis en inzicht voor de besturende taak van de overheid en het bedrijfsleven en andere maatschappelijke instanties die berust op een evenwichtige en geïntegreerde afweging van de verschillende maatschappelijke doelstellingen en belangen. Het gaat daarbij niet om bevordering van de doelmatigheid van een uitvoerende taak waarmede in bepaalde maatschappelijke behoeften wordt voorzien, maar om de evenwichtige behartiging van de vele componenten van het algemeen belang. In de opeenvolgende fasen van de beleidsbeslissing vindt de beleidsafweging plaats in een pril stadium van de beslissingsprocedure en gaat vooraf aan de uiteindelijke bepaling van het beleid en de daarbij aan te wenden instrumenten voor de beleidsuitvoering. Bovendien wordt - in de loop van de beslissingsprocedure - het beleidsterrein steeds gerichter en verschuiven de activiteiten naar lagere, doch meer gespecialiseerde niveaus van verantwoordelijkheden.

De vele dimensies die bij de beleidsafweging moeten worden bezien komen duidelijk tot uitdrukking in de doelstellingenstructuur van het Ministerie van Landbouw en Visserij. Naast elementen die overwegend het karakter van bevordering van efficiency hebben (zorg voor de best mogelijke bijdrage van de agrarische en visserijsector aan het nationale inkomen en een goede inrichting en beheer van het landelijk gebied) vindt men daarin elementen die overwegend het karakter van evenwichtige behartiging van maatschappelijke

doelstellingen en belangen hebben (verantwoordelijkheid voor welvaart en welzijn van de agrarische bevolking en voor de evenwichtige ontwikkeling van de internationale betrekkingen). Het onderzoek ten dienste van de beleidsafweging heeft derhalve een synthetiserend karakter en moet zoveel mogelijk kwantitatieve, eventueel ook kwalitatieve inzichten verschaffen.

Het kenmerkende voor het grootste deel van het LEI-onderzoek is dat het in deze zin beleidsafwegend onderzoek is (Landbouw-Economisch Bericht, sectormodelonderzoek, periodieke rapportages, onderzoek ten behoeve van de ruimtelijke ordening, grondmarktonderzoek e.d.). Het beleidsafwegende onderzoek berust op een uitvoerige documentatie;een dergelijke brede documentatiebasis is essentieel om adequaat met het onderzoek te kunnen inspelen op de opgetreden verruiming van de werking van het algemene beleid. In tegenstelling tot bij het produktiegerichte onderzoek en het onderzoek ten dienste van de beleidsuitvoering ontbreekt bij het onderzoek ten dienste van de beleidsafweging, zoals dat hier is gedefinieerd, de grondslag voor een éénduidig beslissingscriterium omdat de in de afweging te integreren terreinen te uiteenlopend van aard (kunnen) zijn en gemeten worden in onvergelijkbare grootheden. Niet alleen is het moeilijk concreet vast te stellen welke uitwerking beleidsafwegend onderzoek heeft op de beleidsbeslissingen; de waardebepaling van deze uitwerking is bovendien een politiek oordeel. Afgezien van de wetenschappelijke kwaliteit en de efficiency van het onderzoek is de waarde namelijk slechts te bepalen op grond van de mate waarin het voorziet in de behoefte van hen die met de beleidsafweging zijn belast.

Het werkbaar inzicht dat aan de verantwoordelijke instanties gegeven wordt in de gevolgen van de beleidsafweging en de daarbij behorende uitwerking van overwogen maatregelen op de relevante maatschappelijke behoeftes en belangen is in feite het enige maatgevende criterium voor de inrichting van deze categorie van onderzoek. Omdat het beleid van de overheid met betrekking tot de landbouw en de visserij een continu proces is, kan de evaluatie van de uitvoering van het beleid in het verleden, door o.m. het onderzoek bedoeld onder Ad b, in volgende perioden bouwstenen leveren voor de dan plaatsvindende beleidsafweging. Zo kunnen sommige onderzoeksprojecten ten dienste zijn van beide soorten van beleid, meestal zal daarbij één van beide soorten overwegen omdat de probleemstelling daar primair bij aansluit.

Het besturen van het onderzoek ten dienste van de beleidsafweging, dat voor het LEI een overwegend onderdeel vormt, moet nauw aansluiten bij de ontwikkelingen in het beleid. Het heeft ook consequenties voor de prioriteitenbepaling en de bepaling van de noodzakelijke omvang en de benodigde capaciteit van de documentatie en onderzoek.

De vraag rijst hoe dit onderzoek ten dienste van de beleidsafweging dient te worden georganiseerd. De organisatie in een afzonderlijke en onafhankelijke onderzoeksinstelling heeft daarbij belangrijke voordelen. Door samenvoeging van het economisch onderzoek op de verschillende beleidsterreinen en in combinatie met het produktiegerichte economische onderzoek is een efficiëntere en flexibelere organisatie mogelijk en kan een hoger niveau van gespecialiseerde deskundigheid worden bereikt. Bovendien schept het een waarborg voor het beschikbaar komen van op objectieve wetenschappelijke grondslag verkregen kennis en inzichten. De kwaliteit van deze beleidsinformatie is van groot belang voor de toetsing van het beleid in de openbare discussie en voor de beschikbaarheid van een aanvaard uitgangspunt voor onderhandeling en belangenbehartiging door het georganiseerde bedrijfsleven en andere maatschappelijke organen.

Gezien de onmisbaarheid van de beleidsinformatie voor een evenwichtig en geïntegreerd beleid zou in dergelijk onderzoek, wanneer het niet opgedragen zou (kunnen) worden aan een onderzoeksinstituut, overigens toch op andere wijze moeten worden voorzien.

Noodzakelijke voorwaarden voor een goed functioneren van een onderzoeksinstelling van dit type onderzoek is dat er een nauwe en directe relatie wordt onderhouden met beleidsinstanties en hun beleidspartners. Zowel de bestuursstructuur van het LEI als de in de praktijk bestaande regelmatige contacten met beleidsinstanties van overheid en bedrijfsleven zijn gericht op een goede afstemming van het onderzoek op de behoeften van het beleid.

Hieronder is aangegeven welk deel van het onderzoek en de documentatie van het LEI overwegend ten dienste staat van de beleidsuitvoering en van de beleidsafweging en welk behoort tot het produktiegerichte onderzoek. Een moeilijkheid daarbij is dat de indeling berust op het gebruik van onderzoekuitkomsten. Deze kunnen immers vaak, er is reeds op gewezen, voor verschillende doeleinden worden gebruikt. Dat geldt wel in het bijzonder voor het beleidsuitvoerende en het beleidsafwegende onderzoek en in mindere mate voor het produktiegerichte onderzoek. Als uitgangspunt voor de karakterisering als onderzoek ten dienste van de beleidsuitvoering c.q. -afweging is genomen of het onderzoek primair gericht is op de beleidsuitvoering dan wel beleidsafweging en dat de omvang ervan daardoor wordt bepaald. Op grond van dit uitgangspunt kan de totale documentatie- en onderzoekcapaciteit van het LEI verdeeld worden in 32% voor produktiegericht onderzoek, 15% ten dienste van de beleidsuitvoering en 53% ten dienste van de beleidsafweging.

3. GEVOLGEN VAN DE ONTWIKKELINGEN VOOR ONDERZOEK EN DOCUMENTATIE

3.1 Documentatie

Wat de uitvoering van proeven is voor het technisch onderzoek dat is het beschikken over een goede aktuele documentatie van de economische gang van zaken voor het economisch onderzoek. Op het LEI is dan ook een belangrijk deel (42%) van de personeelscapaciteit nodig voor verzameling en verwerking van gegevens 1). Die vormen een onmisbare grondslag voor het onderzoek. Daarnaast zijn ze nodig voor de verslaggeving over de sociale en economische positie van de land- en tuinbouw, de visserij en de bosbouw ten behoeve van beleidsbepaling en beleidsbeoordeling door overheid en georganiseerd bedrijfsleven en tenslotte fungeren ze als uitgangspunt voor de openbare meningsvorming en discussie hierover.

De drie belangrijkste bronnen van gegevens voor het LEI-onderzoek zijn:

1. de boekhoudnetten in land- en tuinbouw, visserij en bosbouw;
2. de jaarlijkse meitellingen en de anvullende structuurenquêtes en arbeidstellingen die met ruimere tussenpozen worden uitgevoerd;
3. de gegevens, die via op bepaalde onderzoekingen gerichte enquêtes zijn verkregen.

Daarnaast wordt gebruik gemaakt van algemene binnen- en buitenlandse statistieken 2).

De drie belangrijkste bronnen van gegevens voor het LEI-onderzoek in land- en tuinbouw: de boekhoudnetten, de tellingen en de enquêtes nemen in waarde toe door gecombineerd gebruik. De tellingen die door de STULM (Stichting Uitvoering Landbouwmaatregelen) worden uitgevoerd en door het CBS worden verwerkt nemen daarin een belangrijke positie in; ze zijn niet alleen een bron van gegevens voor het agrarisch structuuronderzoek maar ze dienen tevens als basis voor het trekken van de steekproeven, als hulpmiddel bij de evaluatie en interpretatie van de steekproefgegevens en bij de uitwerking naar een representatief beeld op verschillende niveaus (nationaal, regionaal, bedrijfstype, bedrijfstak, enz.).

1) Een overzicht van de capaciteitsbenutting voor documentatie en voor de diverse terreinen van onderzoek is gegeven in de tabel op pag. 28.

2) Het LEI heeft ook zelf een aandeel in de verzorging van de Nederlandse landbouwstatistiek. In dit kader van de taakverdeling tussen Ministerie van Landbouw en Visserij, Centraal Bureau van de Statistiek en produktschappen is het LEI namelijk belast met de landelijke statistieken van telersprijzen van granen, uitbetalingsprijzen van melk, prijzen van fokvee, gebruiksvee en slachtpluimvee en aankoopprijzen van veevoeders en meststoffen. Het LEI geeft verder ook statistische publikaties uit o.a. in samenwerking met CBS (Landbouwcijfer, Tuinbouwcijfers, het maandblad Prijsstatistiek en het Weekbericht met wekelijkse informatie over prijzen).

Dank zij een zorgvuldige opbouw en beheer van de boekhoudnetsteekproeven onder voortdurende toetsing aan de gegevens van tellingen en andere nationale en sectorale gegevens (o.a. produktiecijfers, administratieve gegevens van de overheid, enz.) zijn de statistische toevalsfouten betrekkelijk klein. Bovendien zijn door boekhoudkundige verwerking en daarbij toegepaste controles ook de registratiefouten klein. Dat opent mogelijkheden voor betrouwbare schattingen op een hoger aggregatieniveau van op zich zelf staande gegevens zoals prijzen van produktiemiddelen en produkten, verloop van voorraden produkt (b.v. aardappelen), verloop van schuldenpositie en beschikbare financiële middelen en aanwending van produktiemiddelen (o.a. meststoffen, energie). Dergelijke gegevens zouden anders slechts via de veel kostbaarder weg van tellingen of gerichte steekproefenquêtes kunnen worden verkregen.

Hoewel de omvang van de boekhoudsteekproef op zich onvoldoende is om betrouwbare regionale uitsplitsingen te maken, kan dit toch worden bereikt door via statistische analyse kwantitatieve samenhangen te bepalen tussen gegevens uit de boekhouding en gevevens, die in de volledige tellingen zijn opgenomen. Op deze wijze wijze wordt thans gepoogd de voor de milieustatistiek benodigde geregionaliseerde gegevens over het meststoffengebruik op te leveren. Dergelijke verbetering van de benutting van de gegevens van de boekhoudnetten is ook een urgent punt van onderzoek in de komende jaren. Voor de tuinbouw is in dit verband uitbreiding van de kwantitatieve documentatie van gebruik van produktiemiddelen en de physieke opbrengsten noodzakelijk. De instandhouding van deze boekhoudnetten en het wegwerken van enige nog overgebleven leemtes in sommige tuinbouwsectoren (o.a. opengrondstuinbouw) hebben voor het LEI een hoge prioriteit. Voor de visserij kunnen op deze wijze essentiële gegevens met betrekking tot het geaggregeerde energie (=olie-)verbruik naar tak van bedrijf worden berekend.

Een klein deel van de documentatie is gericht op specifieke onderzoekingen zoals de studiebedrijven van de afd. Landbouw die in administratie zijn met het oog op het onderzoek naar moderne bedrijfssystemen of alternatieve vormen van landbouw. De afdeling Tuinbouw heeft op vergelijkbare wijze technisch-economische administraties om meer gedetailleerde technisch-economische gegevens te verzamelen dan verkregen kan worden uit de normale boekhouding. In deze categorie is behoefte aan uitbreiding met het oog op het verkrijgen van gegevens van bedrijven die onder beheersregelingen vallen.

Verder staat verbetering van de aansluiting van de via de boekhoudnetten verkregen gegevens op de nationale sectorgegevens (nationale jaarrekeningen, input-outputtabellen) als een urgent punt op het programma. Dat is van belang voor vergroting van het inzicht in de samenhangen van landbouw en visserij met de nationale economie en voor de aansluiting op modellen van de nationale volkshuishouding. Het is bovendien van toenemend belang voor het gebruik van de gegevens in internationaal verband, met name in de EG. Het sluit namelijk aan bij de ontwikkelingen in andere lidstaten en bij het streven van de gemeenschapsorganen naar een naar sectoren, regio's en bedrijfstypen gedifferentieerd beeld van de economische ontwikkeling dat aansluit op de nationale rekeningen en geaggregeerde indexcijferberekeningen. Deze laatste blijken namelijk ook op het niveau van de Gemeenschap onvoldoende informatie op te leveren om als grondslag te dienen voor beleidsbepaling en beleidsbeoordeling.

Het streven van het LEI naar een geïntegreerde kwantitatieve documentatie van de sociale en economische kengetallen uit de drie genoemde bronnen met mogelijkheid tot differentiatie naar regio's, bedrijfstakken, bedrijfstypen, en naar andere criteria (grootte, leeftijd, enz.) berustende bedrijfsindelingen gekoppeld aan inzicht in de spreiding van deze kengetallen sluit aan bij de ontwikkeling van de behoefte van het landbouwbeleid van nu.

In verband met de opgetreden verruiming van de werking van het algemene beleid op onder meer economisch, sociaal, fiscaal, planologisch en milieu-gebied (zie hoofdstuk 1) is deze documentatiebasis ook van toenemende betekenis voor de beleidsbepaling, beleidsbeoordeling en belangenbehartiging met betrekking tot niet onder het specifieke landbouwbeleid vallende beleidsterreinen. In dit verband wordt eveneens gewezen op het belang van een verdere uitbouw van de verzameling en verwerking van gedetailleerde technische en financiële gegevens op bosbezittingen van particulieren en de overheid.

De nagestreefde opzet van de documentatie vormt bovendien een noodzakelijke basis voor een modelmatige aanpak van het sectoronderzoek. De gegevens van het boekhoudnet zijn verder van belang voor landbouw-economisch onderzoek buiten het LEI (o.a. op de LH) en voor voorlichting en onderwijs, waarvoor deze in de vorm van overzichten van groepen van bedrijven beschikbaar worden gesteld. Ten slotte wordt via de boekhoudnetten van land- en tuinbouw de Nederlandse bijdrage aan het gemeenschappelijk landbouwboekhoudnet van de EG verzorgd.

3.2 Periodieke beleidsrapportage

Een belangrijk doel van de boekhoudkundige documentatie is het geven van inzicht in plaatsgevonden, lopende en op korte termijn te verwachten ontwikkelingen in de economische en financiële positie van de bedrijven in de diverse sectoren van landbouw en visserij. De boekhoudnetten zijn - zoals in de vorige paragraaf werd uiteengezet - opgezet om een betrouwbaar beeld te geven van het verloop van de economische en financiële situatie op de bedrijven, in de verschillende sectoren op nationaal en regionaal niveau en gedifferentieerd naar bedrijfstype, grootteklasse en andere criteria zoals duur van de bedrijfsuitoefening, pacht of eigendom, enz.

Er zijn kengetallen ontwikkeld die in onderlinge samenhang een beeld geven van het verloop van de bedrijfsuitkomsten, de inkomensontwikkeling en de gevolgen daarvan voor de financiële positie in verschillende sectoren en groepen van bedrijven en bovendien inzicht geven in de achtergronden en oorzaken van de ontwikkelingen. De invloed van veranderingen in produktiviteit en in prijzen van produkten en produktiemiddelen op de bedrijfsuitkomsten en de uitwerking hiervan op inkomensvorming en -besteding, vermogensvorming en financiering worden in deze kengetallen op overzichtelijke wijze naar voren gebracht.

De hiermee verbonden bewerkingen en berekeningen worden thans grotendeels uitgevoerd met de computer en met gebruik van hiervoor ontwikkelde computerprogramma's. Hoewel de opstelling van de overzichten, ramingen en prognoses, hoge eisen stelt aan de omvang van de documentatie (zie paragraaf 3.1) legt deze door de inschakeling van de computer thans nog slechts een betrekkelijk klein beslag op onderzoekcapaciteit. De verdere uitbreiding van de gecomputeriseerde bewerking, die op het programma staat zal niet meer tot belangrijke besparing op personeel voor dit deel van het onderzoek kunnen leiden.

De inzet van onderzoekcapaciteit blijft nodig voor de analyse van de invloed van jaarlijks wisselende factoren op de bedrijfsuitkomsten, voor het onderzoek van de structurele veranderingen in die uitkomsten alsmede voor de toelichting bij de ontwikkelingen en de verbetering van de gebruikte kengetallen. De verdere ontwikkeling van een op de nationale sectorgegevens berustend model is vooral een kwestie van verdere uitbouw van de documentatie en van de statistische analyse, die daaraan ten grondslag ligt (zie paragraaf 3.1).

De periodieke rapportages op grond van boekhoudingen zijn van grote betekenis vanuit het gezichtspunt van beleidsafweging in de zin, die daaraan in hoofdstuk 2 is gegeven. Ze geven namelijk belangrijke informatie voor de bepaling en beoordeling van het beleid met betrekking tot de uitwerking op het inkomen. Dat is niet alleen van toepassing op het specifieke beleid ten aanzien van landbouw en visserij; in toenemende mate is ook de uitwerking van algemene beleidsmaatregelen op het terrein van de fiscale, sociale en economische politiek, het milieubeleid, enz. op de ontwikkeling van bedrijfsuitkomsten, inkomen en financiële positie van belang.

Een overzicht van deze periodieke beleidsrapportages voor de diverse sectoren van landbouw en visserij op basis van de boekhoudkundige documentatie is gegeven in bijlage I.

Een bijzondere plaats in deze periodieke rapportages heeft het jaarlijks "Landbouw-Economisch Bericht". Naast een samengevat overzicht van de ontwikkelingen in produktie, verbruik, bedrijfsuitkomsten, inkomens en financiële positie van de diverse agrarische sectoren wordt daarin een overzicht gegeven in de sociale, economische en structurele ontwikkelingen en de beleidsontwikkelingen die van belang zijn voor of betrekking hebben op de Nederlandse landbouw.

Dergelijke informatie wordt in andere landen in het algemeen verschaft door het Ministerie van Landbouw en Visserij in het kader van het jaarlijks overzicht van het gevoerde beleid en van de beleidsvoornemens. De scheiding die in ons land is aangebracht door de rapportage over de feitelijke ontwikkeling op te dragen aan het LEI is uiteraard bevordelijk voor een gerichte discussie over beleidsvragen. Het vormt ook een blijk van de bijzondere positie die het LEI inneemt wat betreft het "onderzoek ten dienste van de beleidsafweging".

3.3 Bedrijfseconomisch onderzoek

Het bedrijfseconomisch onderzoek is gericht op:
- verbetering van de efficiency van de bedrijfsvoering en het financieel beheer van de bedrijven;
- toepassingsmogelijkheden van nieuwe technieken en bedrijfssystemen;
- aanpassing van bedrijfsvoering en bedrijfsbeheer aan veranderde omstandigheden en door de overheid genomen maatregelen;
- factoren die in de praktijk de bedrijfsuitkomsten en onderlinge verschillen daarin bepalen.

Dit onderdeel van het LEI-onderzoek sluit het dichtste aan bij het produktietechnische onderzoek in afdelingen 2 en 3 van de NRLO en wordt voor een belangrijk deel verricht door LEI-onderzoekers die zijn gestationeerd bij proefstations en voorlichtingsdiensten. Het is overwegend te karakteriseren als produktiegericht, maar voor zover het aanwijzingen oplevert over de bedrijfseconomische consequenties van beleidsmaatregelen of veranderingen in de economische verhoudingen is het echter ook van belang voor het besturend beleid.

Voor het bedrijfseconomisch onderzoek in de komende jaren zijn de ontwikkelingen op het terrein van de informatica en electronica en in het technisch onderzoek, met name het teelttechnische onderzoek, van grote betekenis.

Het streven zal in de eerste plaats worden gericht op een dichtere benadering van het ideaal van een nauwere onderlinge aansluiting van modellen en systemen voor bedrijfsadministratie, budgettering, voorgangscontrole en bedrijfsplanning. Met name tussen de bedrijfsadministratie en de bedrijfsplanning bestaat vaak nog een grote kloof.

Met de bedrijfsadministratie wordt gestreefd naar een volledig en betrouwbaar beeld van de technisch-economische gang van zaken, de verkregen economische uitkomsten en de financiële consequenties hiervan voor inkomensvorming en bedrijfsfinanciering. Het voordeel ervan is dat de registratie berust op de gang van zaken zoals deze in werkelijkheid op het bedrijf plaatsvond en het bezwaar is echter dat met de voor boekhoudkundige registratie vatbare gegevens de onderliggende technische relaties slechts globaal kunnen worden geïdentificeerd.

In tegenstelling daarmede zijn de modellen voor bedrijfsplanning doorgaans nog sterk gebaseerd op een synthese van algemeen geldende - zo goed mogelijk op de bedrijfsomstandigheden afgestemde - technische en economische relaties. De afstemming op de praktijk van de bedrijfsvoering en de controle op de uitkomsten die in de praktijk gerealiseerd worden zijn echter moeilijk wegens gebrek aan voldoende gedetailleerde voor registratie vatbare gegevens.

Door een verbeterd kwantitatief en meer modelmatig inzicht in de techniek van het produktieproces is het echter steeds beter mogelijk de technische uitkomsten te simuleren en de invloed van verschillende factoren op de uitkomsten te bepalen. Bovendien is door integratie met electronisch verwerkte bedrijfsgegevens uit diverse bronnen, zoals bijvoorbeeld individuele diergegevens van melkcontrole en gezondheidsdiensten, afleveringsgewichten, analysegegevens van grondonderzoek, gewassenonderzoek, planten- en dierziekten en klimatologische gegevens, tegen aanvaardbare kosten een betere aansluiting van de administratie op de technische modellen van gewassengroei, dierproduktie, veevoeding, enz. te bereiken. Door het gebruik van in diverse datasystemen verwerkte gegevens kan bovendien de van de ondernemer gevraagde administratieve inspanning sterk worden beperkt.

Door combinatie van het verbeterd kwantitatief inzicht in de technische relaties en de verruimde mogelijkheden van de informatica en electronica kan daardoor een brug geslagen worden tussen bedrijfsadministratie en bedrijfsplanning die bovendien mede kan worden ondersteund door aansluiten-

de systemen van budgettering en voortgangscontrole. Het bedrijfseconomisch onderzoek van het LEI zal in de komende jaren gericht worden op de verdere ontwikkeling van op deze aanpak steunende instrumenten voor praktisch bedrijfsbeheer.

In aanvulling daarop verdient de ontwikkeling van "software" voor door bedrijven in eigen beheer geëxploiteerde minicomputers en de aansluiting daarvan op gecentraliseerde computersystemen de aandacht.

Vooral voor de plantaardige produktie biedt verder een op meer gedetailleerde en beter gespecificeerde technische gegevens berustende vergelijkende statistische analyse (bijvoorbeeld factoranalyse) perspectief. Dat is zowel van belang voor een kritische beoordeling van het teelttechnische beleid op de bedrijven zelf als voor de oriëntatie van de voorlichting en het onderzoek.

Op deze gebieden zijn zowel wat betreft de methodologische aanpak als de praktische toepassing op het LEI in de afgelopen jaren belangrijke vorderingen gemaakt (o.a. volgboekhoudingsysteem voor de melkveehouderij, factoranalyse van teeltgegevens).

In de visserij is het onderzoek, samenhangend met ontwikkelingen binnen het technisch en technologisch onderzoek, gericht op de voortdurende veranderingen die op de bedrijfstak van invloed zijn (o.a. minder energie vergende visserijmethoden, gebruik goedkopere oliefracties).

De voor bedrijfsadministratie en individuele bedrijfsplanning ontwikkelde modellen kunnen voorts als simulatiemodel worden aangewend voor oplossing van algemene vraagstukken van bedrijfsbeheer, oriëntatie ten aanzien van de economische betekenis van variaties in technische produktieomstandigheden, economische verhoudingen en beleidsmaatregelen en voor het nagaan van de voordelen van nieuwe technische mogelijkheden en de evaluatie van projecten van technisch onderzoek.

De mathematische programmering blijft een belangrijk alternatief voor de aanpak van dergelijke problemen. Op dit terrein verdient de verdere ontwikkeling van geheeltallige programmering en risicoprogrammering de aandacht. Deze mathematische programmering vormt bovendien een belangrijke methodologische grondslag voor het sectormodel van de Nederlandse landbouw.

Het bedrijfseconomisch onderzoek beziet de technisch-economische verhoudingen vanuit de gezichtshoek van de doelstellingen en mogelijkheden van de ondernemer. De consequenties voor inkomensvorming en bedrijfsfinanciering zijn uiteindelijk het criterium waarop de beoordeling plaatsvindt. De vergelijkende analyse van samenhangen tussen bedrijfsuitkomsten, financiële positie en bedrijfsontwikkeling en financieringsmogelijkheden zal meer aandacht vereisen met het oog op de ontwikkeling van betere criteria voor bedrijfsontwikkelings- en financieringsmogelijkheden.

Wat betreft de toepassing op algemene vraagstukken tekenen zich ten slotte een aantal problemen af die in de komende jaren meer onderzoek vereisen.

In verband met het planologisch beleid, de landinrichting, beheersregelingen en de inrichting en beheer van bossen met meervoudige doelstellingen (beperkende bepalingen, beheersregelingen), beheersmaatregelen met betrekking tot de visserij in de Noordzee en aangrenzende wateren (quotaregelingen, vangstverboden, licenties), en in verband met de toepassing van alternatieve landbouwmethodes, energiebesparende bedrijfssystemen, scherpere welzijnseisen voor veehouderij en milieu-eisen is onderzoek nodig naar de bedrijfseconomische consequenties hiervan in verschillende bedrijfssituaties op basis van modelberekeningen en analyse van bedrijfsgegevens.

De verdere ontwikkeling van een theorie voor de kleine persoonlijke hoofdzakelijk op gezinsarbeid gebaseerde agrarische onderneming binnen het institutionele kader van de moderne post-industriële samenleving heeft ten slotte een hoge prioriteit voor de komende jaren. Deze theorie zal verklaringen moeten opleveren voor het gedrag van ondernemers en aanwijzingen moeten geven van de noodzakelijke voorwaarden voor handhaving van de continuïteit van de onderneming. Dat is niet alleen van belang voor verscher-

ping van het inzicht in de economische situatie in de diverse sectoren en in de consequenties van diverse maatschappelijke ontwikkelingen maar ook onmisbaar als theoretische grondslag voor het sectormodel.

3.4 Het marktkundig onderzoek

Van de produkten van de Nederlandse landbouw wordt het grootste deel in verwerkte vorm aan de uiteindelijke verbruiker geleverd. Alleen de tuinbouwprodukten worden grotendeels vers geconsumeerd. De voedingsmiddelenindustrie is dus de grootste afnemer en de uiteindelijke vraag bestaat naast een betrekkelijk klein deel, dat na weinig bewerking in consumptie wordt gebracht, uit een grote verscheidenheid van industriële produkten waarin agrarische grondstoffen zijn verwerkt. Van de visserij en de tuinbouw dient een groter deel van de produktie voor rechtstreekse consumptie.

Verder wordt een groot deel geëxporteerd. Voor de afzet van de Nederlandse produktie is daarom niet alleen de ontwikkeling van de vraag in de buitenlandse afzetgebieden van belang maar ook het concurrerend binnenlands aanbod en de concurrentie van andere exporteurs. Ook op onze binnenlandse markt is trouwens de buitenlandse concurrentie, vooral die van andere regio's in de vergrote gemeenschap, van toenemende betekenis.

Tegen deze achtergrond kunnen in het marktkundig onderzoek de volgende deelterreinen worden onderscheiden:

- analyse van de consumptieve vraag;
- analyse van de vraag naar het Nederlandse produkt;
- marktorganisatie.

Gezien de sterk afgenomen groei van de bevolking, de sterk verminderde groei van de bestedingen en de toegenomen verzadiging van de vraag is te verwachten dat de vraag naar voedingsmiddelen weinig meer zal toenemen. De betekenis van bevolkingsgroei en van de ontwikkeling van prijzen en inkomens als bepalende factor loopt daardoor terug. Door maatschappelijke ontwikkelingen zullen sociaal-psychologische en sociologische factoren in sterkere mate de vraag bepalen. De toenemende diversiteit in leefwijze en levensopvattingen komt ook tot uiting in de consumptiegewoonten. Voedingsmiddelen verliezen steeds meer het karakter van noodzakelijke middelen van levensonderhoud waarover beslist wordt op grond van prijs en voedingseigenschappen. Er ontstaat meer diversiteit in de vraag die verband houdt met opvattingen en levensstijl waarbij ook eisen en opvattingen ten aanzien van bescherming van natuur en landschap, welzijn van dieren, bereidingstechnologie, gezondheid, enz. een rol spelen.

De analyse van de invloed van deze samenhangen vereist meer verfijnde en gecompliceerde onderzoektechnieken en meer omvangrijke en gedetailleerde gegevens. Ook de interpretatie en het gebruik van de onderzoekuitkomsten vereist meer gespecialiseerde deskundigheid.

Ook in het vraagonderzoek van het LEI - tot nu toe vooral van tuinbouw- en visserijprodukten en weinig van industriële produkten, waarin agrarische grondstoffen zijn verwerkt - zal het onderzoek zich in deze richting verder moeten ontwikkelen. De uiteindelijke afzet van produkten is sterk gedifferentieerd, niet alleen naar de soort van het produkt maar ook naar kwaliteit en presentatie, seizoen, afzetgebied, afzetkanaal en consumentengroepering. Een optimale afstemming op de eisen van verbruikers en van distributiekanalen in de verschillende marktcompartimenten is daarvoor nodig en zal meer in het onderzoek moeten worden betrokken.

De overheid en het georganiseerde bedrijfsleven scheppen via standaardisatie- en kwaliteitsvoorschriften mede een kader voor een gedifferentieerde benadering van de consumenten. Dat strekt zich steeds meer ook uit tot waarborgen dat bij de produktie bepaalde voorwaarden in acht zijn genomen t.a.v. welzijn van dieren, toepassing van alternatieve landbouwmethoden, en dergelijke, die moeilijk of niet via analyse van het produkt zelf

zijn te controleren. Ook de overheid is daardoor in feite actief betrokken in de gedifferentieerde marktbenadering en zal op grond daarvan behoefte hebben aan informatie over de uitwerking van dergelijke maatregelen op de vraagontwikkeling.

Voor de afzet van het Nederlandse produkt zijn niet alleen de ontwikkelingen in de finale vraag maar ook van concurrerend aanbod op de diverse markten van belang. Niet alleen de gesignaleerde stagnatie in de vraagontwikkeling maar ook de internationale economische ontwikkeling is daarvoor van belang. In de westelijke geïndustrialiseerde landen - met name in de EG die ons voornaamste afzetgebied vormt - kampt men niet alleen met problemen van verminderde economische groei en tekort aan werkgelegenheid maar ook met betalingsbalansproblemen. Landbouw en voedingsmiddelenindustrie vormen een betrekkelijk stabiele sector in de economie van deze landen en handhaving of uitbreiding van deze sector ter vermindering van importen of uitbreiding van exporten kan bijdragen tot oplossing van deze problemen. Dat geldt niet alleen voor Nederland maar ook van de landen waarop onze export zich richt of waarmede wordt geconcurreerd. Voor de sterke op export aangewezen Nederlandse landbouw, visserij en voedingsmiddelenindustrie moet op grond hiervan gerekend worden op versterkte concurrentiestrijd. Vooral wat de tuinbouw betreft moet voorts rekening worden gehouden met de toetreding van nieuwe lidstaten die in deze sector een sterke concurrentiepositie hebben of kunnen ontplooien.

Vergelijkende analyse van de concurrentiekracht van de diverse sectoren van de Nederlandse landbouw en visserij ten opzichte van buitenlandse produktiegebieden op de diverse markten en van de zwakke en sterke punten van het Nederlandse bedrijfsleven dient met het oog hierop te worden geïntensiveerd. Ook de ontwikkeling van de afzetmogelijkheden naar tot nu toe nog weinig belangrijke afzetgebieden buiten de EG verdient meer aandacht.

Het gaat daarbij niet uitsluitend om de concurrentiekracht van de Nederlandse landbouw en visserij maar van de gehele bedrijfskolom van toeleverende. producerende, dienstverlenende, verwerkende en verhandelende bedrijven. Innovaties in de organisatie van de goederenstroom zijn vaak van grote betekenis voor versterking van de concurrentiekracht en verdienen evenzeer de aandacht als innovaties in de produktietechniek. Het is bovendien een terrein waar de overheid door eliminatie van institutionele belemmeringen, verbetering van infrastructurele voorzieningen of andere initiatieven belangrijke ondersteuning kan bieden en stimulansen kan geven.

Het marktstructuuronderzoek dat zich richt op analyse van de structuur van de bedrijfskolom en de onderlinge relaties tussen opeenvolgende bedrijfstakken (marges, contractvormen, leveringsvoorwaarden, enz.) kan hiervoor belangrijke informatie opleveren. Het zal zich daarbij niet alleen moeten richten op het doelmatig functioneren van de bedrijfskolom vanuit de belangen van de diverse sectoren van landbouw en visserij. De afstemming op de gedifferentieerde eisen van verwerking en distributie en op de behoeften van de consumenten zal ook in dit onderzoek moeten worden betrokken.

De overheid geraakt niet alleen door de ontwikkeling in het beleid meer betrokken bij het marktgebeuren. De afzetbevordering op binnen- en buitenlandse markten zal in de komende economische ontwikkeling wegens het toegenomen belang voor de betalingsbalans en de nationale welvaartsontwikkeling ongetwijfeld ook meer zorg krijgen van de overheid. Het vereist bovendien een gecoördineerd beleid ten aanzien van het gehele complex van toelevering, produktie, dienstverlening, verwerking en distributie. Verder is reeds gewezen op de noodzaak tot toepassing van meer verfijnde en gecompliceerde onderzoektechnieken en omvangrijke gegevensverzameling die hogere eisen zal stellen aan de deskundigheid en aan de omvang van het onderzoekapparaat.

Effectief marktkundig onderzoek en effectieve benutting van onderzoekresultaten ten dienste van afzetbevordering zijn echter slechts mogelijk in nauwe samenwerking met de afzetorganisaties, die op de markt opereren en vereist coördinatie met het bedrijfsbeleid van deze veelal onderling concurrerende organisaties. Hoewel het LEI op grond van de ervaring met het verzamelen en verwerken van economische gegevens, de deskundigheid in kwantitatief economisch onderzoek en een uitgebreide veelzijdige kennis van de diverse sectoren van landbouw en visserij een belangrijke bijdrage kan leveren in dit onderzoek is er daarom van afgezien in deze meerjarenvisie een sterke uitbreiding op het terrein van marktkundig onderzoek te verwerken. Een dergelijke uitbreiding zou moeten steunen op een institutioneel kader voor vruchtbare samenwerking met bedrijfsleven en overheid.

Er is volstaan met intensivering van het bestaande marktkundig onderzoek langs de lijnen die in het voorgaande zijn uiteengezet. Gekoppeld daaraan zal in het overige onderzoek en in de presentatie van onderzoekresultaten gestreefd worden naar verdergaande oriëntatie op een doelmatige afstemming op de eisen van de markt en op de concurrentiepositie van de diverse sectoren van landbouw en visserij.

3.5 Agrarisch structuuronderzoek

De positie en perspectieven van de agrarische bedrijfstak worden in sterke mate bepaald door een aantal belangrijke, geleidelijk veranderende elementen, zoals de beroepsbevolking, de beschikbare grond, de aard en omvang van de bedrijven en de voor de produktie en afzet beschikbare infrastructuur. Niet alleen de omvang van deze elementen, maar ook de kwaliteit ervan en de onderlinge relaties ertussen - te zamen de agrarische structuur uitmakend - zijn van grote betekenis voor de uitkomsten van het agrarisch produktieproces. Het structuuronderzoek richt zich nu op de analyse van deze elementen en relaties en van de veranderingen die daarin optreden.

Deze veranderingen hangen onder meer samen met vooral demografisch bepaalde processen (samenhangende ontwikkeling van aantal, leeftijdsopbouw en samenstelling van de agrarische beroepsbevolking), technisch-economisch en maatschappelijk bepaalde wijzigingen in de agrarische bedrijfsstructuur, de grondmarkt en grondverkeer, en de aanpassing van cultuurtechnische omstandigheden. Het zijn processen die in meerdere of mindere mate te beinvloeden zijn door collectieve maatregelen van overheid of eventuele andere maatschappelijke organisaties.

Dit deel van het LEI-onderzoek concentreerde zich aanvankelijk sterk op het verloop van de noodzakelijke aanpassingen aan de snelle economische, technische en sociale ontwikkeling (afvloeiing van arbeid, bedrijfsvergroting, specialisatie) in diverse sectoren en regio's van de landbouw en de maatschappelijke gevolgen. De onderzoekuitkomsten waren - en zijn - vooral van belang voor de voorbereiding, bepaling en uitvoering van het agrarisch structuurbeleid, van het regionale ontwikkelingsbeleid en het ruilverkavelingsgebied. Het onderzoek was - en is - hoofdzakelijk gebaseerd op de gegevens van de jaarlijkse mei-tellingen, en van zelf uitgevoerde enquêtes.

Recente maatschappelijke ontwikkelingen en beleidsontwikkelingen hebben echter tot een verruiming van toepassingsgebied en onderzoekterrein geleid.

Wat betreft het verloop van de agrarische beroepsbevolking en de ontwikkeling van de agrarische bedrijfsstructuur is de doelstelling verruimd. De aandacht is minder gericht op de aanpassing aan de ver-

veranderende technisch-economische verhoudingen. Daarnaast is ook instandhouding van werkgelegenheid en het scheppen van bestaansmogelijkheden voor agrarische ondernemers een belangrijke doelstelling geworden. De mogelijkheden om de positie van de middenbedrijven te verbeteren is daarvan een belangrijk onderdeel. Ook de plaatsingsmogelijkheden en de maatschappelijke positie van werknemers in de agrarische sector (vooral tuinbouw), dienstverlenende bedrijven (loonwerk, bedrijfsverzorging) en landschap- en groenverzorging zijn een belangrijk onderwerp van onderzoek geworden.

Hoewel mede onder druk van omstandigheden en gewijzigde inzichten de aandacht hierop minder sterk gericht is, blijft de aanpassing van de structuur van de bedrijven en van de agrarische arbeidsbezetting aan de gewijzigde en zich nog verder wijzigende technisch-economische verhoudingen van aktueel belang. Deze aanpassingsprocessen verlopen traag en zijn nog lang niet uitgewerkt. Gezien de stagnerende werkgelegenheid en de te verwachten vergroting van de flexibiliteit van de werktijd in andere sectoren kan de ontwikkeling van nevenbedrijven van meer betekenis worden.

Een ander aspect van het onderzoek zijn de veranderende eisen van vakkennis en ondernemerscapaciteit onder invloed van de technische ontwikkelingen met name op het terrein van informatica, electronica en de wijze waarop hierin kan worden voorzien door scholing en voorlichting.

Een urgent veld van onderzoek is de grondmarkt, die zowel onder de druk staat van een toegenomen beslag op landbouwgrond voor andere bestemmingen en functies als van de vermindering van alternatieve werkgelegenheid. Het onderzoek zal zich in eerste instantie richten op verbreding van de documentatie over het grondverkeer (o.a. bedrijfsmutaties) maar richt zich uiteindelijk op verklaring van de prijsvorming en analyse van de mogelijkheden tot beïnvloeding en regulering van het grondverkeer. In dat verband zal worden gestreefd naar integratie in het sectormodelonderzoek. Verzameling van meer gegevens en verwerving van meer inzicht in de overgang van bedrijven en grond binnen en buiten familieverband is echter ook hiervoor noodzakelijk.

Ten aanzien van de ontwikkelingen in de organisatie van de produktie vormen de in de agrarische beroepsbevolking levende opvattingen over de gewenste vorm van bestaan een belangrijke factor. Naast veranderingen in de technisch-economische uitgangspunten voor de agrarische produktie bepalen deze de feitelijke ontwikkeling. De waardering voor een zelfstandig bestaan zal zonder twijfel een belangrijke drijfveer blijven mits aan voldoende bevredigende randvoorwaarden van inkomen, arbeidstijd en arbeidsomstandigheden kan worden voldaan. Het onderzoek naar ontwikkelingen die zich hierin voordoen, en de mogelijkheden voorzieningen te treffen in de vorm van bedrijfsverzorgingsdiensten en dergelijke om de leefbaarheid te vergroten is een belangrijk onderdeel van het onderzoek. In de komende jaren zijn in dit verband voorts de ontplooiingsmogelijkheden in alternatieve vormen van landbouw en sterk op functies van natuurbehoud en landschapsbeheer gerichte bedrijfsvormen van belang. Verder zijn in het bijzonder de ontwikkelingen in de intensieve veehouderij van belang. Dat belang geldt zowel de consequenties voor het aantal bedrijven en vestigingsmogelijkheden van ondernemers als de planologische consequenties en beperkingen.

De toepassing van het agrarisch structuuronderzoek op de voorbereiding en uitvoering van het planologisch beleid is in de afgelopen jaren sterk tot ontwikkeling gekomen. De verruiming van het streven om de inrichting en beheer van het landelijk gebied mede te richten op natuur en landschap heeft consequenties voor de concurrentiekracht van en bestaansmogelijkheden in de agrarische sector. Verder is ook het ruimtelijk beleid met betrekking tot de vormgeving van het gescheiden en meervoudig grond-

gebruik in dit verband van belang.

Voor de voorbereiding en uitvoering van deze maatregelen is zowel onderzoek naar de ruimtelijke consequenties van de structurele ontwikkelingen in de agrarische sector als naar de uitwerking van het ruimtelijk beleid op deze ontwikkelingen nodig. Dat vereist gedetailleerd onderzoek op lokaal en regionaal niveau gekoppeld aan en geïntegreerd met algemeen inzicht in de ontwikkelingen. Bijzondere onderwerpen in dit verband vormen de problematiek in de overgangsgebieden tussen stad en platteland en in gebieden waar naast de landbouw belangen van landschap, natuur en openluchtrecreatie een belangrijke rol spelen.

Verwacht moet worden dat in verband met voorbereiding en uitvoering van landinrichtingsprojecten, beheersregelingen en planologische beslissingen op provinciaal en gemeentelijk niveau een groot beroep zal worden gedaan op het agrarisch structuur onderzoek.

Bij de behandeling van dit structuur onderzoek naar terreinen van praktische toepassing moet worden beseft dat het een samenhangend geheel van ontwikkelingen betreft. Het streven zal dan ook gericht worden op een verdergaande integratie van inzicht o.a. via een meer modelmatige aanpak. De verwachting is, en het beleid is erop gericht, om deze integratie voor een belangrijk deel te realiseren in het sectormodel van de Nederlandse landbouw (zie par. 3.6). Daarnaast zal echter behoefte bestaan aan een meer regionaal gedifferentieerd inzicht in de structurele ontwikkeling en in specifieke regionale structuurproblemen en aan verklaring van regionale verschillen in ontwikkeling ten behoeve van het regionale voorlichtings- en ontwikkelingsbeleid. Met name de verbijzondering naar regionale ontwikkelingsmodellen, waartoe de opzet van het algemene sectormodel mogelijkheden biedt, is van belang voor het agrarisch structuuronderzoek.

3.6 Sectoronderzoek

Het sectoronderzoek richt zich op een samenhangende kwantitatieve beschrijving van de economische ontwikkelingen in de sector onder invloed van externe ontwikkelingen en beleidsmaatregelen.

In de paragrafen over documentatie en periodieke beleidsrapportages (par. 3.1, 3.2) is reeds behandeld hoe uitgaande van deels op steekproefbasis verkregen en deels uit tellingen beschikbare gegevens een naar verschillende niveaus geaggregeerd inzicht in de economische ontwikkelingen wordt bereikt.

Door extrapolatie van de in gang zijnde ontwikkelingen kan daaraan een beeld worden ontleend van op korte termijn te verwachten ontwikkelingen bij onveranderde uitgangspunten.

Dergelijke ramingen en prognoses zijn echter niet toereikend voor een betrouwbaar inzicht in de uitvoering van sterk afwijkende beleidsalternatieven of externe ontwikkelingen. De behoefte hieraan is echter gezien de onzeker geworden vooruitzichten over de komende externe ontwikkelingen en de meer uiteenlopende opvattingen over de maatschappelijke doelstellingen sterk vergroot.

Om in deze behoefte te voorzien wordt op het LEI een sectormodel van de Nederlandse landbouw ontwikkeld.

De ontwikkeling van de Nederlandse land- en tuinbouw wordt sterk bepaald door de internationale verhoudingen maar heeft zelf voor verreweg de meeste sectoren en produkten geen invloed van betekenis op deze internationale verhoudingen.

Het van toepassing op Nederlandse beleidsproblemen te ontwikkelen sectormodel is daarom afgestemd op een sterk regionaal en sectoraal gedifferentieerd beeld van de economische en structurele ontwikkelingen in de Nederlandse land- en tuinbouw, onder exogeen bepaalde vooronderstellingen over de ontwikkelingen buiten onze grenzen, de algemene economische ontwikkeling en het gevoerde nationale beleid.

Verwacht wordt dat bij continuering van de huidige inzet van personeel het sectormodel in 1983 operationeel is. Daarna zal het onderzoek zich moeten richten op de praktische toepassing en verdere ontwikkeling van het model en de afstemming op specifieke beleidsvragen. Verder zal voortdurend aanvullend onderzoek nodig blijven voor de formulering van realistische, relevante en consistente sets van uitgangspunten ten aanzien van ontwikkelingen in de nationale economie en de internationale verhoudingen. De uitvoering van dit plan van onderzoek is echter afhankelijk van het beschikbaar blijven van het personeel.

Het sectormodel stelt het probleem van het beleid van overheid en georganiseerd bedrijfsleven dus als een besturingsprobleem door de beïnvloeding van de randvoorwaarden waarbinnen de onafhankelijke persoonlijke keuzes en bedrijfsbeslissingen in de sector worden genomen. Het is dus bij uitstek een instrument van beleidsafwegend onderzoek. Bovendien kan de opbouw van het model leiden tot een meer geïntegreerde en gecoördineerde aanpak van het landbouw-economisch onderzoek op het LEI. Dat heeft de ervaring van de afgelopen jaren reeds geleerd. De opbouw van een sectormodel impliceert immers een synthese van kennis en inzicht in een modelmatig kwantitatief kader van samenhangen.

Het hiervoor genoemde onderzoek heeft betrekking op de Nederlandse land- en tuinbouw; daarnaast is onderzoek van belang dat zich richt op de samenhang tussen de land- en tuinbouw en de voedingsmiddelenindustrie en de toeleverende bedrijfstakken alsmede op de samenhang tussen de Nederlandse economie en de agri-business. Met behulp van dit onderzoek (input-outputanalyse) kan o.m. worden nagegaan hoe de uitwerking is van ontwikkelingen binnen de land- en tuinbouw op de voedingsmiddelenindustrie en de toeleverende bedrijfstakken. Dit onderzoek sluit daarmee in feite nauw aan op het onderzoek ten behoeve van de ontwikkeling van een landbouwsectormodel. Tot dusverre had dit onderzoek een min of meer ad hoc-karakter. Gezien de mate van verbondenheid tussen de landbouw en de "rest" van de economie, is het gewenst dit onderzoek een meer permanent karakter te geven, waarvoor enige uitbreiding van onderzoekcapaciteit noodzakelijk is.

Er zijn ook situaties waarin het niet in de eerste plaats gaat om besturing van de ontwikkelingen binnen het raam van de bestaande maatschappelijke orde en gericht op een evenwichtige behartiging van maatschappelijke doelstellingen en belangen. Het onderzoek kan ook gericht zijn op een verkenning van technisch-organisatorische mogelijkheden tot het verwezenlijken van bepaalde beleidsdoelstellingen. De wijze waarop in de praktijk de ontwikkeling in deze richting kan worden gestuurd, wordt dan nog naar de achtergrond geschoven of is, als het om noodsituaties gaat, niet gebonden aan de spelregels van de huidige maatschappelijke orde.

Het model voor landbouw en voedselvoorziening onder bijzondere omstandigheden is een voorbeeld van een dergelijk meer normatief opgezet model. Ook andere extreme situaties zoals een acute energieschaarste, een diepgaande economische crisis, blokkering van het internationale handelsverkeer, een mondiale voedselcrisis kunnen aanleiding zijn voor de opzet van dergelijke modellen. Onderzoek om op korte termijn dergelijke modellen te kunnen complementeren naar analogie van het model voor landbouw en voedselvoorziening onder bijzondere omstandigheden is daarvoor nodig.

Het economisch-biologisch visserijmodel is een ander voorbeeld van een dergelijk meer normatief opgezet sectormodel ten dienste van de verkenning van beleidsmogelijkheden, met een nationaal of internationaal karakter. Overigens is in de visserij het sectorstructuuronderzoek gericht op een beschrijving van de samenhangen tussen natuurlijke omstandigheden (visstand, multi-species relaties, vangstmogelijkheden), technische ontwikkelingen (vloot en uitrusting) en het zeerecht (200-mijls zônes) en de consequenties daarvan op sociaal-economisch terrein.

3.7 Internationaal onderzoek

De Nederlandse landbouw en visserij staat zowel via export en importen als via de uitwerking van het gemeenschappelijk beleid van de EG en internationale overeenkomsten op het terrein van de handelspolitiek en de ontwikkelingssamenwerking sterk onder de invloed van de internationale verhoudingen.

Zowel in verband met de uitwerking hiervan op de Nederlandse landbouw en visserij als voor de ondersteuning van het beleid van overheid en georganiseerd bedrijfsleven op dit terrein is economisch onderzoek noodzakelijk. Bovendien is de ontwikkeling van landbouw en visserij en van de plattelandssamenleving van strategisch belang voor een evenwichtige sociale en economische ontwikkeling in de ontwikkelingslanden. Zowel de uitwerking van het gemeenschappelijk beleid van de EG als van de internationale regelingen met betrekking tot het wereldhandelsverkeer als de rechtstreekse bijdrage via de ontwikkelingssamenwerking vereist economisch onderzoek.

Vanuit het gezichtspunt van de positie van de Nederlandse land- en tuinbouw zijn in de eerste plaats het gemeenschappelijk landbouwbeleid en visserijbeleid van belang.

In het gemeenschappelijk beleid zijn de aanpassing in verband met de beperking van de overschotproduktie en de daarmede verbonden overheidsuitgaven en de uitbreiding van de EG met enige Middellandse-Zee-landen voor de komende jaren het meest aktueel.

Wat betreft het eerste vraagstuk is de voortzetting van het onderzoek gericht op de evaluatie van het EG-landbouwbeleid, alternatieve vormen van agrarische inkomensbeleid en produktievergroting van belang. De uitwerking daarvan op de Nederlandse landbouw en volkshuishouding, de omvang, samenstelling en lokatie van de produktie, de agrarische inkomensontwikkeling in de EG als geheel en de gevolgen voor de internationale verhoudingen zullen in dit onderzoek moeten worden betrokken.

Met betrekking tot de uitbreiding van de EG vereisen vooral de overgangsregelingen voor het gemeenschappelijke handelsverkeer in tuinbouwprodukten en de aanpassingen van de maatregelen op dit gebied in de komende jaren onderzoek.

In aanvulling op het marktkundig onderzoek (par. 3.4) is een studie van de factoren, die de regionale verdeling van de agrarische produktie en verwerkende industrie in de Gemeenschap en de regionale concurrentieposities in de verschillende agrarische sectoren bepalen, van belang. De samenhang daarvan met de ontwikkelingen in het landbouwbeleid en het regionaal ontwikkelingsbeleid in de Gemeenschap en de uitwerking, die dit heeft op de Nederlandse positie verdienen daarbij in het bijzonder de aandacht.

In dit verband is verder nog de medewerking te noemen die het LEI verleent aan de uitvoering van onderzoekprojecten van de EG en andere internationale organen in samenwerking met deskundigen van andere landen. Deze medewerking is niet alleen van belang voor de ondersteuning van het beleid van deze internationale organisaties maar ook als bron van informatie en inzicht ten behoeve van het eigen onderzoek van het LEI.

Ten aanzien van de internationale verhoudingen is verder onderzoek naar de mogelijke ontwikkelingen in de wereldvoedselvoorziening en op de wereldmarkten van granen en veevoedergrondstoffen van belang.

De zelfvoorzieningsgraad van de EG en het wereldmarktprijsniveau zijn wegens de afhankelijkheid van importen van grote betekenis voor de vooruitzichten van de Nederlandse veehouderij. Ook de ontwikkeling in wereldproduktie en verbruik van hout en de ontwikkeling in de houtvoorziening van de Gemeenschap vormen een urgent onderwerp van onderzoek in verband met zowel het gemeenschappelijk als het nationale beleid.

Ook voor de visserij zijn de ontwikkeling van het gemeenschappelijk beleid en de consequenties hiervan voor de positie van de Nederlandse visserij een urgent onderwerp van onderzoek. Dit houd o.a. verband met het nieuwe internationaal zeerecht, met nieuwe biologische inzichten in het ecosysteem en met de nagestreefde regulering voor de vangsten.

Wat betreft de ontwikkeling van de wereldvoedselvoorziening en de regeling van het internationaal handelsverband in voedsel- en veevoedergrondstoffen in samenhang met de sociale en economische ontwikkelingen in de ontwikkelingslanden is voortzetting van de medewerking aan het onderzoek van de "Stichting Onderzoek Wereldvoedselvoorziening" gewenst.

Verder is in het kader van de ontwikkelingssamenwerking de medewerking aan voorbereiding, uitvoering en beoordeling van projecten van ontwikkelingssamenwerking op het terrein van landbouw, visserij en plattelandsontwikkeling een terrein, waarvoor in toenemende mate een beroep wordt gedaan op deskundigen van het LEI. Het is van belang dat aan een dergelijk beroep op deskundigheid kan worden voldaan. Daarnaast kan het LEI op grond van de beschikbare deskundigheid en ervaring een bijdrage leveren tot ondersteuning van het sociale en bedrijfseconomisch onderzoek in de ontwikkelingslanden.

3.8 Slotopmerkingen

In de voorgaande paragrafen van dit hoofdstuk is een overzicht gegeven van de voor de komende jaren voorziene ontwikkelingen in de documentatie en enige belangrijke terreinen van onderzoek in samenhang met de factoren die deze ontwikkeling bepalen. Hoewel daarmede de belangrijkste aspecten zijn behandeld kan in dit korte bestek geen volledig overzicht worden gegeven van het brede werkterrein. Enige punten die in het voorgaande onvoldoende werden belicht worden in deze slotparagraaf aan de orde gesteld.

Met betrekking tot het bijzondere karakter van het grootste deel van het LEI-onderzoek is nog onvoldoende tot uitdrukking gekomen dat deskundigen van het LEI bij de voorbereiding van beleidsmaatregelen en beleidsstandpunten door overheid en georganiseerd bedrijfsleven regelmatig worden geconsulteerd en dat voor dit doel regelmatig nota's worden opgesteld en analyses worden gemaakt die niet of slechts in beperkte kring worden gepubliceerd. Een niet onbelangrijk deel van de onderzoekcapaciteit - in het bijzonder de medewerkers op hoger leidinggevend niveau - wordt regelmatig hierdoor in beslag genomen. Een voorbeeld hiervan is de door het LEI verleende medewerking aan de bedrijfstakvisies in het kader van de voorbereiding van de meerjarenvisie landbouwkundig onderzoek en aan de opstelling van de "relatienota" en de "structuurvisie" die door het Ministerie van Landbouw en Visserij werden gepubliceerd. Verder kunnen in dit verband de regelmatig door de Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling uitgebrachte provinciale structuurnota's worden genoemd. Deze nota's, vormen een belangrijke basis voor het regionale bedrijfsontwikkelings- en voorlichtingsbeleid en berusten voor een belangrijk deel op door het LEI verwerkte en geanalyseerde gegevens en gegeven toelichtingen.

Ook de medewerking aan de voorbereiding van beheersmaatregelen op het gebied van de visserij zoals quota- en contingenteringsregelingen en maatregelen, te financieren uit het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Visserij is daarvan een voorbeeld.

De consequenties van de toenemende inschakeling van de computer bij verzameling, verwerking en analyse van gegevens en de opzet en toepassing van modelmatig onderzoek voor de materiële en personele toerusting van de computerafdeling zijn ook nog onvoldoende naar voren gekomen.

De omvang en de kwaliteit van deze interne dienstverlening manifesteert zich niet rechtstreeks in de door het LEI naar buiten gebrachte resultaten maar komt tot uiting in verbetering van de effectiviteit en kwaliteit van het totale LEI-onderzoek.

Een doelmatige uitvoering van de computerwerkzaamheden met aanpassing aan de snelle ontwikkeling in de techniek van de computerverwerking en aan de behoeften van het onderzoek stelt hoge eisen aan de omvang en de kwaliteit van de materiële en personele uitrusting.

Een effectieve uitvoering van het programma van documentatie en onderzoek in de komende jaren is slechts mogelijk indien aan deze eisen kan worden voldaan.

Naast de interne op eigen documentatie en onderzoek gerichte dienstverlening is het computercentrum bovendien op bescheiden schaal ingeschakeld voor externe dienstverlening in verband met de administratie en documentatie van overheidsdiensten en organen van het bedrijfsleven. Te verwachten is dat dit beroep op het LEI - o.a. in verband met het beheer en het gebruik van de meitellingen - nog verder zal toenemen.

4. AANPASSINGEN IN DE CAPACITEIT VAN DOCUMENTATIE EN ONDERZOEK

Per 1 juli 1980 bedroeg de werkelijke in te zetten capaciteit 288½ plaats t.w. 275 A-formatieplaatsen, 9 tijdelijke plaatsen w.v. 5 anticipanten, 1½ boventallige plaats en 3 door derden gedetacheerde onderzoekers.

Uit de tabel (blz. 28) blijkt dat voor onderzoek en voor documentatie resp. 106½ en 120½ manjaar is ingezet. Volgens mededeling van de Directie Landbouwkundig Onderzoek zal eind 1981 door inlevering van tijdelijke formatieplaatsen en door de in het kader van de inkrimping (periode 1979-81) in te leveren plaatsen de personeelsbezetting met 14½ formatieplaats dienen te verminderen. Bij de onderstaande wensen t.a.v. de documentatie en ten aanzien van de onderzoekbehoefte van de periode 1982-86 is compensatie voor de wegvallende mancapaciteit begrepen.

a. Wensen ten aanzien van de documentatie

Een groot deel van de personeelsformatie van het LEI wordt in beslag genomen door documentatie, d.w.z. verzameling en verwerking van gegevens uit boekhoudingen en eigen enquête's en uit meitellingen, arbeidskrachtentellingen en aanvullende structuurenquête's van het CBS. Wat de uitvoering van proeven is voor het technisch onderzoek, dat is het beschikken over een goede actuele documentatie voor het economisch onderzoek.

In de tabel (blz. 28) wordt o.a. een overzicht gegeven van de bestaande documentatie ingedeeld naar afdelingen en gerichtheid van het onderzoek.

Uit deze tabel blijkt dat de boekhoudnetten een groot beslag leggen op de capaciteit van de personeelsformatie.

In het algemeen zijn de boekhoudnetten van voldoende omvang om aan de gestelde eisen te voldoen. Alleen in het boekhoudnet van de afdeling tuinbouw ontbreken nog bepaalde groepen van bedrijven. Voor een representatief beeld van de tuinbouw is derhalve nog een uitbreiding van bedrijfsadministraties nodig. Voor deze uitbreiding zijn twee technische administratieve medewerkers vereist.

Wat betreft de studiebedrijven is in verband met het onderzoek voor het beheersbeleid uitbreiding gevraagd van het aantal administraties, waarvoor twee technische administratieve medewerkers nodig zijn.

Hiernaast zijn voor de statistische analyse van boekhoudnetgegevens en voor de documentaties van de stafafdeling nog twee middelbare onderzoekers gewenst.

Los van deze uitbreiding van de documentatie voor de periode 1982-1986 is voor handhaving van de bestaande documentatie nog een uitbreiding van de personeelsformatie nodig met vier technische administratieve medewerkers. Deze reeds aangevraagde uitbreiding is bedoeld om ernstige knelpunten in de capaciteit op te lossen. Hetzelfde geldt voor 3 plaatsen voor het computercentrum en 1 voor de afdeling bosbouw. De hierin begrepen compensatie voor de wegvallende mancapaciteit heeft betrekking op: 1½ boventallige plaats en 1 anticipant.

b. Wensen ten aanzien van de onderzoekbehoefte

In de tabel (blz. 28) wordt een verdeling gegeven van de bestaande onderzoekcapaciteit naar gerichtheid van het onderzoek, velden van onderzoek en afdelingen. Het onderzoekprogramma zoals het nu bestaat heeft in de loop der jaren een geleidelijke verbreding te zien gegeven en is tot stand gekomen na intensief overleg met de gebruikers van het onderzoek.

De procedure bij het LEI is dat het bestuur uiteindelijk het onderzoekprogram vaststelt op basis van de adviezen van de Vaste Commissies voor de afdelingen van het LEI. In de thans bestaande zes Vaste Commissies hebben 69 leden zitting afkomstig uit de sfeer van overheid en bedrijfsleven. De Vaste Commissies vervullen deze taak reeds geruime tijd. Zij waken er voor dat de onderzoekplannen van de afdelingen worden gericht op relevante vraagstukken uit de diverse velden van onderzoek.

Ook deze meerjarenvisie en het hierop afgestemde onderzoekprogramma van de afdelingen zijn intensief besproken in de Vaste Commissies. De onderzoekbehoeften die uit deze besprekingen naar voren zijn gekomen kunnen dan worden beschouwd als de wensen van overheid en bedrijfsleven m.b.t. het economisch onderzoek.

Bij deze besprekingen is ook nagegaan of vraagstukken die versterking van capaciteit vragen, deze gevonden kan worden door verschuivingen aan te brengen in de bestaande onderzoekcapaciteit.

De motieven voor versterking van capaciteit voor bepaalde vraagstukken en voor mogelijkheden tot interne verschuiving, zijn aangegeven in de bijlagen, waarin samenvattingen van de afdelingsvisies zijn weergegeven. In hoofdstuk 3 van dit rapport is als invalshoek gekozen de velden van onderzoek van het LEI. De wensen die in de afdelingsvisies staan dienen te worden geplaatst tegen de achtergrond van de ontwikkelingen die in de hoofdstukken 1, 2 en 3 worden geschetst voor het LEI als geheel.

In dit laatste hoofdstuk wordt daarom volstaan met het vermelden van de vraagstukken die in de komende periode om versterking van de formatie vragen; een kwantificering naar afdeling wordt op deze plaats niet gegeven (zie hiervoor de bijlagen). De volgende vraagstukken zijn door de Vaste Commissies als zodanig urgente wensen naar voren gebracht en door het Bestuur van het LEI overgenomen.

1. Verdere ontwikkeling van geïntegreerde systemen van bedrijfsadministratie, beheer en planning en van vergelijkende bedrijfsanalyse in land- en tuinbouw.

2. Uitbreiding van het bedrijfseconomisch onderzoek gericht op produktiesystemen met een geringer energieverbruik, m.n. in de glastuinbouw.

3. Versterking van het biologisch-economisch en het sectorstructuuronderzoek in de visserij.

4. Versterking van het bosbouweconomisch onderzoek m.n. ten behoeve van een evenwichtige afweging van de functies van het bos.

5. Uitbreiding van het marktkundig onderzoek gericht op afzetbevordering en versterking van de concurrentiepositie van de gehele bedrijfskolom.

6. Uitbreiding van het onderzoek naar de kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de arbeid, in het bijzonder t.b.v. de werkgelegenheid, de voorlichting en het onderwijs, en daarnaast uitbreiding van het onderzoek naar de grondmarkt t.b.v. het grondbeleid.

7. Uitbreiding van het onderzoek op landelijk en regionaal niveau naar de structurele ontwikkelingen on hun onderlinge samenhang, in het bijzonder t.b.v. de bedrijfsontwikkeling, de landinrichting en de ruimtelijke ordening.

8. Onderzoek t.b.v. beheersbeleid in het kader van natuur en landschapsbeheer door landbouwbedrijven.

9. Uitbreiding van de formatie voor de ontwikkeling van een model van de Nederlandse landbouw, sectoraal en regionaal gedifferentieerd.

10. Uitbreiding van het onderzoek gericht op de samenhang van agrarische sector met andere sectoren van de volkshuishouding.

11. Uitbreiding van de formatie t.b.v. het EG-landbouwbeleid.

12. Versterking van de onderzoekcapaciteit in het kader van de ontwikkelingssamenwerking op het terrein van landbouw, visserij en plattelandsontwikkeling.

Bezien we deze wensen vanuit de invalshoek over de gerichtheid van het economisch onderzoek uit hoofdstuk 2, dan blijkt dat de gevraagde versterking van de formatie voor meer dan 85% betrekking heeft op het beleidsafwegend en beleidsuitvoerend onderzoek. Uit de besprekingen in de Vaste Commissies is gebleken dat de gevraagde versterking niet gevonden kan worden door interne verschuivingen. De thans verstrekte beleidsinformatie blijft ook de komende periode noodzakelijk. Het niet honoreren van de gevraagde versterking van de onderzoekcapaciteit zou dus betekenen dat niet voldaan kan worden aan de wensen voor meer beleidsinformatie.

In deze gevraagde uitbreiding van die formatie (in totaal van het gehele LEI, 16 plaatsen) is voor de periode 1982-1986 wel begrepen de compensatie voor de thans aanwezige anticipanten (4) en tijdelijke formatieplaatsen (4), maar niet [redacted] de door DLO vastgestelde in te leveren plaatsen voor 1980 en 1981.

Verdeling van de ingezette mancapaciteit per 1 juli 1980 (in manjaren)

Afdelingen / Velden van onderzoek	Directie	Directie secr.	Staf	SO	Land-bouw	Tuin-bouw	Visserij	Bos-bouw	Statis-tiek	Totaal	Naar gerichtheid van onderzoek: produktie gericht	ten dienste v.d. beleids-uitvoering	ten dienste v.d. beleids-afweging
Beleidsrapportage en -informatie			4	2½	13½	7½	2½	1½	½	32	-	8	24
Bedrijfseconomisch onderzoek			-	-	19½	10	1½	2	½	33½	30½	1½	1½
Marktkundig onderzoek			-	4	1	3	1	½	-	9½	3	1	5½
Agr. struct. onderz.			-	16	-	-	-	-	-	16		5	11
Sectoronderzoek			2½	1½	7	2	1	-	-	14	1	-	13
Internationaal onderzoek			1½	-	-	-	-	-	-	1½	-	-	1½
Subtotaal			8	24	41	22½	6	4	1	106½	34½	15½	56½
Documentatie													
Boekhoudingen			-	-	59	24½	7½	2	9	102	13	9½	79½
Tellingen en overige documentatie			1	5	-	-	-	-	3	9	1	4	4
Eigen enquêtes			-	7	-	-	-	-	2½	9½	1	4½	4
Subtotaal documentatie			1	12	59	24½	7½	2	14½	120½	15	18	87½
Overige capaciteit o.a. leiding en administratie	2	35	1½	4	3	4	1	½	10½ 1)	61½	-	-	-
Totaal	2	35	10½	40	103	51	14½	6½	26	288½	-	-	-

1) Inclusief 7 manjaren belast met de uitvoering van het LEI-aandeel in het algemene programma van de Landbouwstatistiek.

Bijlage I. PERIODIEKE BELEIDSRAPPORTAGES PER AFDELING

Stafafdeling:
jaarlijks: Landbouw-Economisch Bericht

SO:
Bijdrage aan het Landbouw-Economisch Bericht

Landbouw:
2-maandelijks:
- kostprijsontwikkeling biggen en varkensvlees.

jaarlijks:
- prognoses van bedrijfsuitkomsten en inkomen over lopend boekjaar (herfst).
- ramingen van bedrijfsuitkomsten afgelopen boekjaar (mei, juni).
- voorlopige uitkomsten afgelopen boekjaar (derde dinsdag van september)
- statistisch overzicht van bedrijfsuitkomsten (april/mei)
- statistisch overzicht inkomen en financiële positie (mei/juni)
- samenvattend rapport van bedrijfsuitkomsten tot financiële positie (juni)
- bijdragen aan Landbouwcijfers (kostprijzen van veehouderij-produkten)

3-5 jaarlijks:
- rapport varkenshouderij
- rapporten pluimveehouderij (leghennen, slachtkuikens, kalkoenen)
- rapport melkveehouderij
- rapport akkerbouw
- rapport kalvermesterij
- rapport rundveemesterij

Tuinbouw:
jaarlijks:
- Rentabiliteit en financiering van de groenteteelt onder glas in Nederland
  " " " " " bloemisterij onder glas " "
  " " " " " potplantenteelt " "
  " " " " " champignonteelt " "
  " " " " " groenteteelt in de volle grond " "
  " " " " " bloembollenteelt " "
  " " " " " fruitteelt " "
  " " " " " boomkwekerij in Boskoop e.o.
  " " " " " glastuinbouw in Nederland

- Raming van de bedrijfsuitkomsten van de glastuinbouw- en champignonbedrijven over het lopende jaar (herfst).
- Ramingen van de bedrijfsuitkomsten van de glastuinbouw en champignonbedrijven over het afgelopen jaar (april/mei)
- Voorlopige uitkomsten van de diverse takken van tuinbouw over het afgelopen jaar (juli t.b.v. Memorie van Toelichting op de Landbouwbegroting).
- Resultatenrekening voor de glastuinbouwsector t.b.v. Landbouw-Economisch Bericht en Memorie van Toelichting op de Landbouwbegroting.

Bijlage I. (vervolg)

Tweejaarlijks:
- Kosten en opbrengsten per produkt voor de glastuinbouw (bedrijfseconomisch vademecum voor de glastuinbouw)
- Kosten en opbrengsten per produkt voor de tuinbouw in de volle grond (bedrijfseconomisch vademecum voor de tuinbouw in de volle grond).

Om de 5 jaar:
- De financiële positie van de glastuinbouw
- " " " " " fruitteelt
- " " " " " bloembollenteelt

Visserij:
- Visserij in cijfers; voorlopige berekeningen (ca. 5 mnd. na afloop van het boekjaar voor de belangrijkste takken van visserij).
- Definitieve jaarlijkse cijfers voor (afzonderlijke publikaties):
  grote zeevisserij
  kleine zeevisserij
  garnalenvisserij
- Financiële positie van de kottervisserij (2-jaarlijks)
- Prognoses over het lopende jaar n.a.v. gewijzigde prijsverhoudingen (per tak van visserij)
- Economisch sectorstructuuronderzoek (eens in de 3-5 jaar)
  grote zeevisserij
  kleine zeevisserij
  garnalenvisserij

Bosbouw:
- Bedrijfsuitkomsten in de particuliere bosbouw
- Bedrijfsuitkomsten van boswachterijen van SBB

Meerjarenvisie van de Stafafdeling 1982-1986 (Samenvatting)

Inleiding

De meerjarenvisie voor het economisch onderzoek in de agrarische sector in de periode 1982-1986 is gebaseerd op een uitvoerige analyse van de relevante algemeen maatschappelijke ontwikkelingen en van de ontwikkelingen in de agrarische sector 1). De nota waartoe deze bijlage behoort bevat een samenvatting van deze analyse. Hoewel de beschouwingen over deze ontwikkelingen niet zijn toegespitst op de Stafafdeling bieden deze voldoende aanknopingspunten voor het ontwikkelen van een meerjarenvisie 1982-1986 voor deze afdeling. Er is dan ook geen behoefte aan een afzonderlijke op het onderzoek van deze afdeling toegespitste schets van de achtergronden van bovengenoemde ontwikkelingen.

In deze nota zal puntsgewijs worden aangegeven welke conclusies uit deze meerjarenvisie van het LEI kunnen worden getrokken voor het werkprogramma en de onderzoekcapaciteit van de Stafafdeling. Hierbij is impliciet rekening gehouden met de capaciteit die nodig is voor het verschaffen van informaties op (beleids-)vragen die een min of meer ad-hoc karakter hebben.

1. Landbouw-Economisch Bericht

Ook in de komende jaren zal het LEB een belangrijk deel van de capaciteit van de Stafafdeling opeisen. In het algemeen blijkt de opbouw van het LEB te voldoen, zodat hierin geen belangrijke wijzigingen behoeven te worden aangebracht.

Ten aanzien van de sectorrekening is een zodanige uitbreiding van documentatiecapaciteit van de afd. Tuinbouw gewenst dat de opengronds-tuinbouw hierin kan worden opgenomen. Gestreefd moet voorts worden naar een verdere aansluiting van de sectorgegevens op de gegevens van de nationale rekeningen.

Uit de meerjarenvisie van het LEI kan worden afgeleid dat in het LEB meer systematisch aandacht moet worden besteed aan ontwikkelingen in andere EG-lidstaten voorzover die van belang zijn voor de ontwikkeling van de concurrentiepositie van de nederlandse land- en tuinbouw. Verder lijkt het van belang om meer dan voorheen aandacht te schenken aan ontwikkelingen ten aanzien van het verbruik van voedingsmiddelen op consumentenniveau.

De huidige capaciteit is, voorzover het de Stafafdeling betreft, voldoende om het voortbestaan van het LEB te waarborgen. Mogelijkheden voor inkrimping zijn niet aanwezig.

2. Onderzoek naar de werking van het landbouwbeleid in Nederland en de EG

Gelet op de betekenis van het overheidsbeleid voor de inkomensontwikkeling in de landbouw, voor het evenwicht op de landbouwmarkten, voor het overheidsbudget etc. betreft het hier een belangrijk onderzoekgebied, zoals ook blijkt uit de meerjarenvisie van het LEI.

Tot dusverre heeft de afdeling een wetenschappelijk medewerker die zich voor ca. de helft van zijn tijd met onderzoek op dit terrein bezighoudt. Gezien deze medewerker slechts tijdelijk ter beschikking is gesteld zal in de periode 1982-1986 voor dit onderzoekgebied geen capaciteit meer aanwezig zijn.

1) Deze analyse wordt geheel opgenomen in het rapport dat zal verschijnen onder de titel "Het leven begint bij veertig".

Het ziet er niet naar uit dat het Landbouwbeleid in de komende jare in stil vaarwater zal belanden. Het blijft dan ook wenselijk dat bij d beleidsvorming gesteund kan worden op de resultaten van economisch onderzoek. Dit betekent niet alleen het signaleren en evalueren van in het buitenland verricht onderzoek maar ook het zelfstandig en/of in samenwerking met anderen verrichten onderzoek. Hierbij kan zowel worde gedacht aan onderzoek ten aanzien van de uitwerking van het EG-landbou beleid als ten aanzien van mogelijke aanpassingen van dit beleid. Gele op de marktsituatie in sommige sectoren en de daarmee samenhangende kosten van het beleid is o.m. onderzoek ten aanzien van mogelijkheden tot aanbodsbeheersing van groot belang. In het kader van dit veld van onderzoek dient ook aandacht te worden geschonken aan de effecten van het beleid op de positie van derde landen en in het bijzonder op die van de ontwikkelingslanden.

De LEI-meerjarenvisie en het voorgaande geven aan dat het onverant woord zou zijn om voor dit onderzoekgebied geen onderzoekcapaciteit meer beschikbaar te stellen, enige uitbreiding is zelfs gewenst.

Benodigde (extra) onderzoekcapaciteit: 1½ manjaar

3. Sectoronderzoek

Een belangrijk deel van het sectoronderzoek op de Stafafdeling bestaat uit het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van sectormodel voor de nederlandse land- en tuinbouw als basis voor evaluatie van lange-termijn-effecten van het landbouwbeleid en van externe ontwikkelingen. Het betreft een interafdelingsproject waarvan de dagelijkse leiding berust bij een medewerker van de Stafafdeling. De huidig door de Stafafdeling ingezette capaciteit zal ook in de periode 1982-1986 minimaal noodzakelijk zijn. Hierbij gaat het vooralsnog om de opbouw van het model en in de tweede helft van de periode in toenemende mate om onderhoud, verbetering en het werken met het model als instrument van onderzoek. Bovendien moet ten behoeve van dit model onderzoek worden verricht ter bepaling van de vooronderstellingen over externe ontwikkelingen. Helaas kan in genoemde periode niet meer worden beschikt over de capaciteit van degene die de dagelijkse leiding heeft bij dit project, aangezien deze tijdelijk door het Ministerie ter beschikking is gesteld.

Een ander deel van het sectoronderzoek heeft betrekking op de samen hang tussen de landbouw en de voedingsmiddelenindustrie en de toeleverende bedrijfstakken en op de samenhang tussen de agri-business en de andere delen van de volkshuishouding. Het onderzoek op dit gebied heeft tot dusverre een ad-hoc karakter, meer continue onderzoek is echter gewenst. Om dit te kunnen realiseren is een manjaar aan onderzoekcapaciteit noodzakelijk.

Een derde deel van het sectoronderzoek betreft het onderzoek dat is gericht op verkenning van de technisch organisatorische mogelijkheden tot het verwezenlijken van bepaalde beleidsdoelstellingen en van de offers die met deze mogelijkheden zijn gemoeid. Een voorbeeld hiervan

is het model voor de landbouw en voedselvoorziening in omstandigheden waarbij Nederland gedurende langere tijd wordt afgesloten van het internationale handelsverkeer. Ook andere externe situaties kunnen aanleiding zijn voor de opzet van dergelijke modellen. Het tot dusverre ontwikkelde model kan na aanpassing eventueel ook worden gebruikt voor onderzoek naar situaties waarbij om externe redenen het energieverbruik sterk moet worden teruggeschroefd en naar situaties waarbij wordt gestreefd naar een "natuurvriendelijke" landbouw. Voor dit onderdeel is de beschikbare onderzoekcapaciteit voldoende.

Benodigde (extra) onderzoekcapaciteit: 1½ manjaar.

4. Marktonderzoek

Hierbij kan o.m. worden gedacht aan onderzoek m.b.t. de internationale ontwikkeling op de markten van (veevoer-)grondstoffen en aan onderzoek naar de betekenis van algemeen economische en maatschappelijke ontwikkelingen die van belang zijn voor de concurrentiepositie en de afzetmogelijkheden van de nederlandse agri-business. Voor systematisch onderzoek op dit terrein is uitbreiding van onderzoekcapaciteit noodzakelijk.

Uitbreiding onderzoekcapacaiteit: P.M.

5. Stichting Onderzoek Wereldvoedselvoorziening

Aangenomen mag worden, dat ook in de komende jaren het opstellen van agronomisch-economische modellen en de internationale "linkage" van deze modellen ten behoeve van nationale en internationale beleidsdoeleinden zal worden voortgezet. Het LEI levert slechts een bescheiden bijdrage in de onderzoekcapaciteit van de Stichting. De meeste onderzoekers zijn verbonden aan de Vrije Universiteit van Amsterdam of aan de Landbouwhogeschool in Wageningen. De inbreng van het LEI (een manjaar) dient minimaal te worden gehandhaafd.

6. Dokumentatie

De Stafafdeling heeft een zeer geringe eigen dokumentatie en is in hoofdzaak aangewezen op de dokumentatie van de andere afdelingen en op externe bronnen. Een uitbreiding van het onderzoek in de richting zoals hiervoor is aangegeven, zal echter een beperkte uitbreiding van dokumentatie-aktiviteiten noodzakelijk maken. Hiervoor wordt een manjaar geraamd.

Benodigde extra capaciteit: 1 manjaar.

Samenvatting

Het voorgaande kan als volgt in manjaren worden samengevat:

	Huidige capaciteit 1)	Beschikbaar in 1982-86	Gevraagd voor 1982-86	Benodigde uitbreiding
	(1)	(2)	(3)	(3-2)
1 Landbouw-Economisch Bericht	5	5	5	-
2 Onderzoek landbouwbeleid Nederland/EG	½	-	1½	1½
3 Sectoronderzoek	2½	2	3½	1½
4 Marktonderzoek	-	-	P.M.	P.M.
5 Stichting Onderzoek Wereldvoedselvoorziening	1	1	1	-
6 Dokumentatie	- 2)	- 2)	1	1

1) In dit overzicht zijn niet begrepen de afdelingsleiding en het afdelingssecretariaat tezamen 1½ manjaar. De totale bezetting van de Stafafdeling is dus 10½ manjaar t.w. 8 wetenschppelijke medewerkers, 2 middelbare medewerkers en ½ afdelingssecretaresse.

2) Begrepen in Landbouw-Economisch Bericht.

Ten aanzien van het karakter van het onderzoek van de Stafafdeling kan worden vermeld dat noch produktiegericht onderzoek noch onderzoek in het kader van de beleidsuitvoering wordt verricht: al het onderzoek vindt plaats ten behoeve van de beleidsafweging. Ook de gevraagde uitbreiding van onderzoekcapaciteit heeft uitsluitend betrekking op deze laatste categorie.

Wanneer de gevraagde uitbreiding niet volledig kan worden gehonoreerd dient de hoogste prioriteit te worden toegekend aan het onderzoek naar werking en ontwikkeling van het nationale en het EG-landbouwbeleid: tenminste een ½ manjaar aan onderzoekcapaciteit dient te worden gehandhaafd. Gelet op de huidige en toekomstige problematiek in de EG alsmede op de uitbreiding van de Gemeenschap met drie nieuwe lidstaten dient ook voor de komende jaren onderzoekcapaciteit beschikbaar te zijn. In volgorde van urgentie volgt hierop het sectoronderzoek. Hierbij is het van belang dat de dagelijkse leiding van het interafdelingsproject Intermodel (bouw sectormodel) kan worden veiliggesteld (½ manjaar). Voorts gaat het hier om het onderzoek naar de samenhang tussen de landbouw en de andere sectoren van de economie. Dit betreft o.m. onderzoek naar de betekenis van de ontwikkeling van de landbouw voor de ontwikkeling van andere bedrijfstakken (1 manjaar). Een verschuiving van onderzoekcapaciteit door inkrimping bij het onderzoek waarvoor geen uitbreiding wordt gevraagd is niet mogelijk, omdat dit zou leiden tot een wezenlijke aantasting van het karakter van het Landbouw-Economisch Bericht.

29.5.1980

VISIE OP HET WERKPROGRAMMA VAN DE AFDELING STRUCTUURONDERZOEK IN DE JAREN 1982-1986

A. Het agrarisch structuuronderzoek

De positie en de perspectieven van de agrarische bedrijfstak worden in sterke mate bepaald door een aantal belangrijke, geleidelijk veranderende elementen, zoals de beroepsbevolking, de beschikbare grond, de aard en omvang van de bedrijven en de voor produktie en afzet beschikbare infrastructuur.

Niet alleen de omvang van de aanwezige elementen, maar ook de kwaliteit ervan en de onderlinge relaties ertussen - te zamen de agrarische structuur uitmakend - zijn van grote betekenis voor de uitkomsten van het produktieproces in de land- en tuinbouw.

In de maatschappij doen zich een aantal ontwikkelingen voor die van wezenlijke betekenis zijn voor de bovengenoemde structuurelementen. Gewezen moet worden op:

- de stagnatie in de groei van inkomen en werkgelegenheid;
- de veranderende opvattingen over arbeid, produktie en consumptie;
- nieuwe technische ontwikkelingen;
- schaarste aan energie en grondstoffen;
- veranderende opvattingen m.b.t. natuur, milieu en landschap.

Ook het (landbouw-)beleid en de maatschappelijke groeperingen die daarbij zijn betrokken worden geconfronteerd met de gegeven structuur en met de invloeden die daarop van buiten inwerken. De mogelijkheden om de verschillende doelstellingen te realiseren zijn sterk afhankelijk van de bestaande structurele samenhangen en de toekomstige ontwikkeling daarvan. Verwacht mag worden dat de komende jaren een aantal probleemvelden voor het beleid van bijzondere betekenis zullen zijn. Hierbij moet worden gedacht aan:

- de concurrentiepositie van de Nederlandse land- en tuinbouw;
- de werkgelegenheid in de agrarische sector;
- de continuïteit van de bedrijven;
- de sociale positie en het inkomen van de agrarische beroepsbevolking;
- de aanwending van de beschikbare grond;
- het consumentenbelang en de voedselvoorziening;
- de betekenis van natuur, milieu en landschap en het welzijn van dieren.

Het programma van de afdeling Structuuronderzoek is erop gericht om de veranderingen die zich onder invloed van verschillende maatschappelijke en technische faktoren in de agrarische structuur voltrekken te analyseren met het oog op de voorbereiding en uitvoering van het beleid. De beleidsvoorbereiding moet daarbij in brede zin worden opgevat; een belangrijk deel van het onderzoek is gericht op het verschaffen van die informatie, welke onmisbaar is voor de verschillende beleidspartners bij het afwegen van mogelijke alternatieven. Het onderzoek in het kader van de beleidsuitvoering houdt vooral verband met concrete maatregelen, bijvoorbeeld in het kader van het bedrijfsontwikkelingsbeleid, de landinrichting en de ruimtelijke ordening.

De hiervoor geschetste gerichtheid van het onderzoek maakt in veel gevallen een analyse van de problemen in hun onderlinge samenhang noodzakelijk. Dit klemt temeer omdat de doelstellingen van het beleid onderling strijdig kunnen zijn en de oplossing van een bepaald probleem nieuwe problemen kan oproepen. In toenemende mate wordt dan ook aandacht besteed aan een geïntegreerde aanpak van het onderzoek. Uit een oogpunt van onderzoekmethodiek dient daaraan echter een analyse van de afzonderlijke aspekten van de agrari-

sche structuur vooraf te gaan. In verband daarmee is het onderzoek binnen de afdeling georganiseerd in een aantal onderzoekgebieden, waar bepaalde elementen en aspekten van de agrarische structuur centraal staan en daarnaast in een onderzoekgebied met een meer synthetisch karakter, nl. de onderlinge samenhang van de agrarisch-structurele ontwikkelingen en in een onderzoekgebied dat betrekking heeft op de regionale problematiek. Voor al deze onderzoekgebieden is in het navolgende aangegeven, welke vragen in de komende jaren in ieder geval aan de orde moeten worden gesteld (B) en welke accentverschuivingen en knelpunten in het onderzoek van de afdeling hieruit voortvloeien (C).

B. De onderzoekgebieden

1. De agrarische beroepsbevolking

De werkgelegenheidsproblematiek, de concurrentiepositie van de Nederlandse land- en tuinbouw en de veranderende eisen die aan de arbeid worden gesteld, zowel op grond van technisch-economische ontwikkelingen (bijv. micro-electronica) als op grond van sociale overwegingen, maken voortzetting en versterking van het onderzoek op dit gebied noodzakelijk.

Naast een voortgaande analyse van de huidige en in de toekomst te verwachten omvang en samenstelling van de beroepsbevolking zal vooral aandacht moeten worden besteed aan de betekenis van de eisen betreffende vakbekwaamheid en ondernemerschap die aan de huidige en toekomstige beroepsbevolking worden gesteld. Onderwerpen die in dit geheel aan de orde dienen te komen zijn:

- de beroepskeuze en vorming van jonge agrariërs;
- de mate waarin ondernemers voldoen aan de (ten dele nieuwe) eisen die aan hen worden gesteld en de belasting die deze eisen voor hen betekenen;
- de positie van meewerkende gezinsleden op het bedrijf en met name de bijdrage van de vrouw in de werkzaamheden, ook wat de bedrijfsleiding betreft;
- de behoefte aan onderwijs en voorlichting en de inhoud die hieraan wordt gegeven;
- de betekenis van de landbouw voor de werkgelegenheid in bedrijfstakken die van deze primaire activiteit afhankelijk zijn.

2. Grondmarkt en grondverkeer

Zowel de behoefte aan de vorming van levenskrachtige eenheden binnen de landbouw als de aanspraken op agrarische grond die de maatschappij laat gelden met het oog op o.a. stadsuitbreiding, wegenaanleg en de eisen m.b.t. natuur, landschap en recreatie scheppen een grote vraag naar grond. De daaruit voortvloeiende strijd om de bestemming van de grond en de invloed op de grondprijzen roepen binnen de landbouw problemen op. Over het prijsvormingsproces en de consequenties van het grondverkeer voor de agrarische structuur is nog te weinig bekend.

Het onderzoek op dit gebied zal zich, naast het volgen van de ontwikkelingen in het grondverkeer, op de volgende onderwerpen moeten richten:

- de faktoren die vraag, aanbod en prijzen van grond bepalen (grondmarktmodel);
- de plaats die de verschillende categorieën van bedrijven innemen op de grondmarkt en bij het grondverkeer; de mogelijke effekten van een landbouwkundige toetsing bij vervreemding;
- de problemen die zich bij bedrijfsopvolging voordoen i.v.m. de beschikbaarheid van grond en de grondprijzen;
- de omvang en de invloed van de onttrekking van grond voor niet-agrarische doeleinden op de agrarische structuur.

3. De organisatie van de produktie

De eerdergenoemde technische, economische en sociale veranderingen in de maatschappij hebben grote invloed op de wijze waarop binnen de bedrijven en op bedrijfstakniveau arbeid en produktiemiddelen ten behoeve van de produktie worden georganiseerd. De hiermee samenhangende zaken als bedrijfsomvang, mechanisatiegraad, arbeidsbezetting, intensiteit van het grondgebruik en specialisatie zijn van direkte betekenis voor de concurrentiepositie van de bedrijfstak en voor de werkomstandigheden en de continuïteitsmogelijkheden op bedrijfstakniveau. Er is daarom naast het volgen van de ontwikkeling van bovengenoemde factoren in het bijzonder onderzoek nodig naar:

- de continuïteitsmogelijkheden van bedrijven met weinig grond of een belangrijke niet-grondgebonden produktie, o.a. in verband met milieu-eisen (mestafzet) en gelet op eventuele mogelijkheden om gebruik te maken van grond van andere (neven-)bedrijven;
- de bijdrage van verschillende categorieën bedrijven en met name nieuwvestigingen in de groei van de totale produktie;
- de mogelijkheid en wenselijkheid om, binnen het bedrijf of samen met anderen, te komen tot werkomstandigheden die beter aansluiten bij de buiten de landbouw geldende opvattingen en normen op dit punt;
- de betekenis van de dienstverlenende bedrijven en organisaties voor de primaire producent en voor de bedrijfstak als geheel;
- de doorwerking van technische ontwikkelingen op de organisatie van het bedrijf, de bedrijfsomvang en het bedrijfstype.

4. Marktstructuur

Voor de concurrentiepositie van de Nederlandse landbouw en voor de economische positie van de individuele bedrijven is een goedwerkend afzetsysteem van wezenlijk belang. De in vele landen optredende stagnatie in economische groei en bevolkingsontwikkeling leidt met de groei van het concurrerend aanbod uit andere landen tot een verhevigende concurrentie op de afzetmarkten voor het Nederlandse produkt. Daar staat tegenover dat de vraag zich ontwikkelt in de richting van een grotere verscheidenheid aan produkten met deelmarkten voor kwalitatief hoogwaardige of z.g. 'alternatieve' produkten.

Deze ontwikkeling vraagt versterking van het marktstructuuronderzoek. Een zo breed mogelijk terrein van produkten en sektoren zal moeten worden bestreken, waarbij in de eerste plaats wordt gelet op de direkte relaties tussen de primaire producent en zijn leveranciers en afnemers, maar ook op de bedrijfskolom als geheel, tot en met de consument. De veranderende voorkeuren van de consument, de efficiency van de hele afzetketen en de relaties tussen de marktpartijen zijn van grote invloed op de resultaten van de bedrijfstak als geheel en op het aandeel daarin voor de primaire producent. Er is daarom (in toenemende mate samen met andere afdelingen) onderzoek noodzakelijk naar:

- de marktstructurele aspekten van de concurrentiepositie;
- de concentratietendenties in verwerking en afzet en de invloed daarvan op de prijsvorming en het assortiment;
- de ontwikkeling van een sluitende afzet-organisatie, die aansluit bij de verschuivingen in de vraag, bijvoorbeeld naar alternatieve en/of hoogwaardige produkten;
- de ontwikkeling en gebruiksmogelijkheden van meer permanente documentatiesystemen (panel-onderzoek).

5. Ruimtelijke problematiek

De veranderende opvattingen m.b.t. natuur, milieu en landschap zijn ook in de toekomst mede bepalend voor de eisen die aan de inrichting van het landelijke gebied en aan de bedrijfsinrichting en bedrijfsvoering worden gesteld. Anderzijds beïnvloeden de economisch-technische ontwikkelingen binnen de landbouw de ruimtelijke behoeften van de bedrijven en kunnen ze een aanpassing van de inrichting wenselijk of noodzakelijk maken. De zorg van het beleid om aan de uiteenlopende eisen tegemoet te komen maakt meer inzicht in

de relaties tussen de landbouw en andere activiteiten en waarden in het landelijke gebied noodzakelijk. Dit vraagt in de eerste plaats om agrarisch-planologisch onderzoek gericht op:
- de effekten voor de landbouw van planologische maatregelen, vooral in het kader van bestemmingsplannen (landbouweffekt-rapportage);
- de voorwaarden waaraan het ruimtelijk beleid moet voldoen met het oog op de agrarisch-structurele ontwikkeling;
- de positie van de landbouw in gebieden met een grote verwevenheid van belangen, met bijzondere aandacht voor de overgangsgebieden tussen stad en platteland.

Daarnaast is onderzoek t.b.v. de landinrichting noodzakelijk betreffende:
- de evaluatie van uitgevoerde of uit te voeren landinrichtingsprojekten;
- de relatie tussen inrichtingsaspekten en -maatregelen en de structurele ontwikkeling van de bedrijven en de bedrijfstak;
- de algemeen-economische aspekten van het landinrichtingsbeleid.

Wat betreft de beheersaspekten van de ruimtelijke problematiek is onderzoek noodzakelijk naar:
- de consequenties van beheersovereenkomsten voor de agrarische structuur;
- de aard en het vóórkomen van de persoonlijke en bedrijfskenmerken die bepalend zijn voor het welslagen van beheersovereenkomsten.

6. De structurele ontwikkelingen in hun onderlinge samenhang

Er bestaat een groeiende behoefte om naast velerlei deelstudies betreffende de agrarische structuur meer inzicht te krijgen in de onderlinge samenhang van de structurele verschijnselen. Dit hangt nauw samen met het onder A aangeduide beleidsgerichte karakter van het onderzoek. Voor de afweging van beleidsvoornemens is inzicht noodzakelijk in het hele veld van de agrarische structuur en in alle te verwachten effekten. Daartoe is een evaluatie van de beleidsalternatieven en instrumenten noodzakelijk. Bovendien wordt de behoefte aan een totaaloverzicht in de hand gewerkt door uiteenlopende opvattingen m.b.t. de uitgangspunten en doelstellingen van het beleid en door de ontwikkeling naar een meer sturend beleid. Het onderzoek op dit terrein dient o.a. betrekking te hebben op:
- de constructie van een economisch model van de Nederlandse landbouw;
- de betekenis van de ontwikkelingen in de samenleving - en in de marktstructuur - voor de structuur van de land- en tuinbouw, vooral met het oog op de concurrentiepositie en de werkgelegenheid;
- de positie van het gezinsbedrijf;
- de mogelijkheden en consequenties van een meer op het behoud van werkgelegenheid en/of het beheer van het landschap gerichte landbouw en landbouwbeleid.

7. De regionale problematiek

De aanzienlijke regionale verschillen in het karakter en de ontwikkeling van de agrarische structuur zijn van wezenlijk belang voor het nationale en regionale beleid op het gebied van bedrijfsontwikkeling en -voorlichting, landinrichting en planologie. Zij noodzaken tot een differentiatie van het onderzoek op regionaal niveau. Dit onderzoek dient o.a. aandacht te besteden aan:
- de analyse en onderlinge vergelijking van de (te verwachten) ontwikkeling van de agrarische structuur in de diverse gebieden;
- bijdragen in specifieke regio's t.b.v. het landinrichtingsbeleid en planologisch beleid, en t.b.v. het bedrijfsontwikkelingsbeleid en de voorlichting (o.a. provinciale structuurnota's);
- bijzondere structuurproblemen in bepaalde regio's, veelal in achterblijvende gebieden;
- de ontwikkeling van regionale modellen in aansluiting op een model voor de Nederlandse landbouw.

C. De verdeling van de capaciteit

De vragen waarmee de instanties worden geconfronteerd die zijn betrokken bij de voorbereiding en uitvoering van het beleid zijn zo omvangrijk, dat er een voortdurende spanning bestaat tussen de behoefte aan onderzoek en de daarvoor beschikbare capaciteit. Daarbij komt dat de onderzoekprioriteiten van de verschillende beleidspartners en andere belanghebbenden bij het beleid vaak niet parallel lopen. Dat kan de vaststelling van de gewenste richting van het onderzoek bemoeilijken. Ook bij het antwoord op de vraag welke maatschappelijke ontwikkelingen in het onderzoek bijzondere aandacht moeten krijgen lopen de meningen uiteen. De onderzoekafdeling moet zich daarom ook voortdurend zelf een oordeel vormen over de maatschappelijke relevantie van de beleidsvragen en van de vragen die achterwege blijven. Een belangrijke funktie wordt daarbij vervuld door de Vaste Commissie, zowel t.a.v. het onderzoekprogramma op langere termijn, als t.a.v. de uitwerking en bijsturing daarvan op korte termijn.

De brede samenstelling van deze commissie draagt bij tot een evenwichtige verdeling van de beschikbare capaciteit door een selectieve beoordeling van onderzoekaanvragen en -voorstellen. Dit leidde er in het verleden dan ook herhaaldelijk toe dat onderzoekaanvragen werden afgewezen. Met behulp van deze procedure is in het verleden bijvoorbeeld de ruimte geschapen voor onderzoek t.b.v. het planologisch beleid en t.b.v. een sectormodel van de Nederlandse landbouw, terwijl aan het onderzoek betreffende de beroepsbevolking een tijdlang wat minder aandacht is gegeven.

De spanning die zich over de hele breedte van het onderzoek voordoet tussen de behoefte en de beschikbare capaciteit leidt op vier onderzoekgebieden tot duidelijke knelpunten. Dit betreft:

- de agrarische beroepsbevolking;
- grondmarkt en grondverkeer;
- marktstructuur;
- de structurele ontwikkelingen in hun onderlinge samenhang.

De extra aandacht voor het onderzoek betreffende de beroepsbevolking houdt vooral verband met kwalitatieve vragen, bijvoorbeeld wat betreft de beroepskeuze en het ondernemerschap. Bij het grondmarktonderzoek speelt het toenemende aantal beleidsvragen tegenover de zeer geringe bezetting een rol. Het marktstructuuronderzoek vraagt vooral aandacht i.v.m. de toenemende zorg rond de concurrentiepositie van de Nederlandse land- en tuinbouw. Het onderzoek naar de structurele ontwikkelingen in hun onderlinge samenhang is nog zwak bezet en vraagt versterking met het oog op de toenemende noodzaak van een geïntegreerde, of modelmatige studie van de invloed van beleidsmaatregelen en maatschappelijke ontwikkelingen.

Uitbreiding op deze terreinen zou er mede toe kunnen bijdragen, dat de spanning in de beschikbare capaciteit voor de andere onderzoekgebieden afneemt. Dit is vooral ook van belang voor het regionale onderzoek, omdat de in de provincies gestationeerde medewerkers momenteel een (te) groot deel van hun tijd moeten besteden aan onderzoekingen met een algemeen karakter. Het opheffen van de knelpunten is een voorwaarde voor de noodzakelijke vergroting van de aandacht die deze medewerkers moeten schenken aan de specifieke regionale problematiek.

Uit het voorgaande volgt al dat in de benodigde capaciteit voor de vier genoemde spanningsgebieden moeilijk kan worden voorzien door capaciteit aan andere onderzoekgebieden te onttrekken; dit zou immers slechts tot nieuwe knelpunten leiden bij het onderzoek naar de organisatie van de produktie en de ruimtelijke en regionale problematiek.

Het voorgaande hangt samen met het feit dat het afdelingsonderzoek voornamelijk is gericht op de ondersteuning van de afweging en uitvoering van het beleid. Hiertoe moet bij voortduring op het brede terrein van de agrarische structuur actief onderzoek worden verricht; het is niet mogelijk bepaalde aspekten van de landbouwstructuur geheel uit het gezichtsveld te laten verdwijnen. Van de

totale onderzoekcapaciteit is naar schatting 2/3 gericht op de beleidsafweging, 1/3 op de beleidsuitvoering 1).

Bovendien wordt op alle onderzoekgebieden permanent een deel van de capaciteit in beslag genomen door de behoefte aan beleidsinformatie op betrekkelijk korte termijn. Deze informatie, die zowel bestemd is voor de beleidsinstanties in engere zin als voor de bij het beleid betrokken maatschappelijke groeperingen, is nodig op nationaal en regionaal niveau; naar verwachting zal de behoefte eraan in de komende jaren verder toenemen, mede i.v.m. de ontwikkeling naar een meer sturend beleid.

Dit alles maakt een ingrijpende herschikking van de aandacht die aan de verschillende gebieden wordt besteed bij gelijkblijvende totale onderzoekcapaciteit nauwelijks mogelijk. Bij een aanpassing van de totale capaciteit met 4 manjaren zouden de belangrijkste knelpunten kunnen worden opgelost. Blijft deze uitbreiding geheel achterwege,dan blijft de capaciteitsverdeling ongeveer gelijk aan de huidige. Onderstaande tabel geeft derhalve een indruk van de verdeling van de onderzoekcapaciteit zonder en met aanpassing in de periode 1982-1986.

Hierbij dient te worden bedacht dat de accentverschuiving en de uitbreiding van het onderzoek tevens betekent dat de behoefte aan dokumentatie toeneemt. Deze dokumentatie berust wat de structuuronderzoekingen betreft voor een belangrijk deel op eigen enquêtes. De enquêtecapaciteit dient daarom, zowel in de personele als in de materiële sfeer, in overeenstemming te blijven met de omvang van het te verrichten onderzoek.

De procentuele verdeling van de capaciteit in manjaren

	1976/1979	1980 (schatting)	1982/1986 + 4 manjaren
Beroepsbevolking	15	14	16
Grondmarkt	2	4	7
Organisatie van de produktie	11	9	8
Marktstructuur	13	13	14
Ruimtelijke problematiek	15	13	12
Structuurontw. in onderlinge samenhang	5	7	9
Regionale problematiek	24	26 3)	22
Overige werkzaamheden 2)	15	14	12
Aantal manjaren	24	25 3)	29

Resumerend kan worden gesteld, dat t.b.v. de afweging, voorbereiding en uitvoering van het beleid voortdurend over een breed terrein onderzoek moet worden verricht.

De versterking van het onderzoek op het gebied van de grondmarkt en de samenhangen in de agrarische structuur, welke de afgelopen jaren onder invloed van de ontwikkelingen in maatschappij en beleid heeft plaatsgehad, dient in de toekomst te worden voortgezet. Daarnaast vragen de sociale en economische positie van de agrarische beroepsbevolking en de marktstructuur de komende jaren bijzondere aandacht.

---

1) Slechts een gering percentage van het onderzoek is produktiegericht. De resultaten worden vrijwel alleen gebruikt voor het overheidsbeleid. Het is hiermee tevens onderzoek t.b.v. de beleidsafweging of -uitvoering.
2) O.a. inlichtingen, commissiewerkzaamheden, artikelen e.d.
3) Inclusief 1 Z-plaats.

MEERJARENVISIE VOOR DE AFDELING LANDBOUW (SAMENVATTING)

1 Inleiding

Als bepalende factoren voor het onderzoek van de afdeling Landbouw voor de periode 1982-1986 kunnen worden genoemd, daarbij aansluitend op de hoofdstukken 1 t/m 3 in de meerjarenvisie van het LEI:

- Onderzoek en documentatie ten aanzien van beheerslandbouw, landbouw onder beperkende bepalingen en alternatieve landbouw.
- Uitbouw van documentatie en verslaggeving, gericht op een betere aansluiting met de gegevens op nationaal niveau.
- Verdere ontwikkeling van geïntegreerde systemen van bedrijfsadministratie, budgettering, voortgangscontrole, efficiencybewaking, bedrijfsplanning en externe bedrijfsvergelijking.
- Opbouw van de theorie voor de kleine persoonlijke hoofdzakelijk op gezinsarbeid gebaseerde agrarische onderneming in het institutionele kader van de moderne post-industriële samenleving.
- Verdere ontwikkeling van het sektoronderzoek op basis van modelmatige aanpak als basis voor evaluatie van lange-termijn effecten van het landbouwbeleid en van externe ontwikkelingen inclusief de aanpassing aan uitzonderlijke knelpunten opleverende ontwikkelingen.
- Ontwikkeling van het onderzoek naar de produktiviteit, rentabiliteit en inkomensvorming en vermogensvorming op agrarische bedrijven met het accent op de verschillen en de verdeling in inkomen en daarmee samenhangende ontwikkelingsmogelijkheden.
- Marktonderzoek gericht op de verkenning en bevordering van afzetmogelijkheden.
  Onderzoek van factoren die regionale concurrentiepositie van agrarische bedrijfstakken binnen de landbouw bepalen, onderzoek van vooruitzichten voor exporten en binnenlandse afzet en onderzoek naar de mogelijkheden tot efficiëntere afstemming op de eisen van de verwerkende industrie en handel en de verdere afzetkanalen en de gedifferentieerde eisen van de uiteindelijke consument.

Aanpak van deze, uit de ontwikkelingen voortvloeiende en voorzienbare problemen kunnen door de afdeling Landbouw deels opgevangen worden door verschuivingen in het onderzoek maar vereisen deels ook verruiming van onderzoekcapaciteit. In de volgende paragrafen zal hiervan aan de hand van de geschetste thema's een overzicht worden gegeven.

2 Meerjarenvisie

2.1 Documentatie

De in par.2.1 van de Meerjarenvisie van het LEI vermelde aansluiting van de documentatie bij de nationaal economische gegevens is een kwestie van ontwikkeling die met de bestaande capaciteit kan worden uitgevoerd.

Handhaving van de omvang van de documentatie die de belangrijkste grondslag vormt voor het onderzoek vereist echter de handhaving van de capaciteit. De produktiviteitsverbetering die bereikbaar is via verdere verbetering van de efficiency en verdergaande computerverwerking is nodig om bestaande meermalen gesignaleerde knelpunten weg te werken en de noodzakelijke reserve voor uitval van capaciteit door veroudering, arbeidstijdverkorting, vernieuwing van personeelbestand, etc. ter beschikking te hebben maar biedt geen ruimte voor uitbreiding of hergroepering. 1)

Uitbreiding van de documentatie met gegevens over alternatieve landbouw en beheerslandbouw kan slechts plaatshebben als de personeelsbezetting in evenredigheid wordt uitgebreid.

Voor een betere benutting van de beschikbare gegevens voor andere doeleinden zoals inventarisatie van aardappelvoorraden, registratie van verloop van telersprijzen voor aardappelen, meststoffenonderzoek, energieverbruik, etc. is verdere uitbreiding van de capaciteit voor statistische analyse en verwerking noodzakelijk.

De documentatie houdt hoofdzakelijk (84%) verband met het onderzoek ten dienste van de beleidsafweging.Een klein deel - de studiebedrijven - heeft meer een produktiegericht karakter. De documentatie met het oog op de uitwerking van beheersregelingen die meer een beleidsondersteunend karakter heeft, heeft momenteel een klein aandeel; daarvoor wordt echter uitbreiding gevraagd.

1) zie aanvulling blz. 11

Benodigde uitbreiding van capaciteit

- Technisch-administratieve medewerker voor documentatie van alternatieve landbouw en beheerslandbouw.

- Versterking van onderzoekcapaciteit voor statistische analyse en verwerking van gegevens van boekhoudnet.

2.2 Periodieke beleidsrapportages

Het door de Afdeling verzorgde programma van periodieke rapportages over het verloop van bedrijfsuitkomsten, inkomensvorming en -besteding en financiële positie van groepen van bedrijven (bedrijfstype, regio) en verschillende takken van veehouderij en akkerbouw js overwegend onderzoek ten dienste van de beleidsafweging.

Het programma bestaat uit:

2-maandelijks:	kostprijsontwikkeling biggen en varkensvlees.
jaarlijks:	prognoses van bedrijfsuitkomsten en inkomen over lopend boekjaar (herfst). ramingen van bedrijfsuitkomsten afgelopen boekjaar (mei, juni). voorlopige uitkomsten afgelopen boekjaar (derde dinsdag van september) statistisch overzicht van bedrijfsuitkomsten (april/mei) statistisch overzicht inkomen en financiële positie (mei/juni) samenvattend rapport van bedrijfsuitkomsten tot financiële positie (juni) bijdragen aan Landbouwcijfers (kostprijzen van veehouderijprodukten)
3-5 jaarlijks:	rapport varkenshouderij rapporten pluimveehouderij (leghennen, slachtkuikens, kalkoenen) rapport melkveehouderij rapport akkerbouw rapport kalvermesterij rapport rundveemesterij

De vier laatstgenoemde rapporten bevatten voorcalculaties en beschouwingen over ontwikkelingen die van belang zijn voor of betrekking hebben op de desbetreffende bedrijfstak.

De verzorging van deze periodieke rapportages stelt hoge eisen aan de documentatie maar legt in verband met de verregaande inschakeling van de computer een betrekkelijk klein beslag op onderzoekcapaciteit. Op deze onderzoekcapaciteit kan echter weinig worden bespaard.

2.3. Bedrijfseconomisch onderzoek

Om de mogelijkheden van elektronica en informatica en de ruimere kwantitatieve kennis over het technische verloop van de produktieprocessen voldoende en in voldoende tempo te kunnen benutten voor het praktisch bedrijfsbeheer is uitbreiding van onderzoekcapaciteit gewenst voor de verdere ontwikkeling van geïntegreerde systemen van administratief bedrijfsbeheer en bedrijfsplanning. Deze zijn behalve voor praktisch bedrijfsbeheer ook van belang voor toepassing in eigen onderzoek.

Verder is onderzoek gewenst voor de verdere ontwikkeling van een theorie van de maatschappelijke positie en het functioneren van het gezinsbedrijf in een post-industriële maatschappij. Dat is van belang voor de verbetering van kengetallen over bedrijfsuitkomsten, inkomen en financiële positie, evaluatie van de uitwerking van maatschappelijke ontwikkelingen en overheidsbeleid op de maatschappelijke positie van de ondernemers en als theoretische grondslag voor het sectormodelonderzoek. Deze theoretische analyse vereist in tegenstelling tot de ontwikkeling van geïntegreerde systemen van bedrijfsbeheer geen uitbreiding van onderzoekcapaciteit.

Benodigde uitbreiding van capaciteit:

1 wetenschappelijke of middelbare medewerker	1

2.4. Marktkundig onderzoek

Door heroriëntatie van het onderzoek in de verschillende bedrijfstakken zal meer aandacht worden gegeven aan de efficiënte afstemming van de agrarische produktie op verdere verwerking en afzet en aan de concurrentiepositie in EG-verband.

Verdergaande uitbouw van dit onderzoek in de richting van de finale afzet van de grotendeels verwerkte produkten van de diverse bedrijfstakken in en buiten de EEG kan slechts plaatsvinden via uitbreiding van capaciteit.

Uitbreiding van capaciteit PM

2.5. Sektormodel onderzoek en overig algemeen economisch onderzoek

De hiervoor door de afdeling ingezette capaciteit bedraag 3 wetenschappelijke medewerkers, aangevuld met ondersteuning door onderzoekers uit andere sekties (verzameling en bewerking van gegevens, gespecialiseerde technisch-economische deskundigheid).

Deze capaciteit is nodig voor de ontwikkeling van het model, het vereiste aanvullende onderzoek voor het opereren met het model en - in een latere fase - de toepassing op praktische beleidsproblemen.

Het sektormodelonderzoek is te karakteriseren als onderzoek ten dienste van de beleidsafweging.

De beschikbare capaciteit is deels gebaseerd op antecipatie van komende pensioenering (wetenschappelijke medewerker) die in 1981 afloopt.

Handhaving van de capaciteit vereist daarom voorziening in de wegvullende capaciteit voor het overige algemeen economisch onderzoek en econometrisch onderzoek ten aanzien van o.a. de ontwikkeling van de inkomensverdeling en de ontwikkeling van de afzet.

Benodigde capaciteit:

1 wetenschappelijke medewerker 1

2.6 Internationaal economisch onderzoek

Dit onderzoek met inbegrip van de medewerking aan projekten van ontwikkelingssamenwerking, verzorging van cursussen, etc. zal vanwege de daarbij doorgaans optredende behoefte aan ervaren medewerkers gerecruteerd worden uit de bestaande onderzoekcapaciteit en gaat derhalve ten koste van de capaciteit voor de overige projekten. Momenteel is het beslag op onderzoekcapaciteit in dit verband nog op te vangen. Bij een gewenste uitbreiding van dit onderzoek zal echter ook de onderzoekcapaciteit moeten worden uitgebreid.

Uitbreiding capaciteit P.M.

2.7 Slotopmerking

Een belangrijk deel van de capaciteit van de afdeling - in het bijzonder van de leiding van de afdeling en van de onderzoeksector - wordt in beslag genomen door onderzoek ten dienste van de beleidsafweging (informatieverschaffing, persoonlijke consultatie, opstelling van nota's, deelneming in werkgroepen en commissies).

3. Samenvatting

Mogelijkheden om - behalve waar dat staat aangegeven - via efficiency-verbetering en/of hergroepering van onderzoekcapaciteit vrij te maken ter voorziening in de in het bovenstaande aangegeven leemtes en knelpunten zijn niet aanwezig.

Het grootste deel van de personeelscapaciteit (excl. leiding) (60%) is vereist voor de documentatie, zoals uit bijgaand overzicht blijkt (zie bijlage 1). Handhaving van de bestaande omvang is noodzakelijk voor het onderzoek en voor een adequate verstrekking van kwantitatief inzicht ten dienste van de beleidsafweging over de economische situatie in de landbouw en daarin te verwachten ontwikkelingen.

Inkrimping van de onderzoekcapaciteit in de diverse bedrijfstakken, die voor het grootste deel is gestationeerd bij proefstations, algemene consulentschappen en in de regio's is niet mogelijk zonder onverantwoorde inbreuk op het onderzoekprogramma en de samenwerking met technisch onderzoek en voorlichting.

De centraal op het hoofdkantoor gestationeerde capaciteit is nodig voor de slagvaardige en tijdige verzorging van beleidsinformatie en de methodologische ontwikkeling en dienstverlening voor het onderzoek. Het in 1981 ontstaande tekort in het algemeen economisch onderzoek is reeds gesignaleerd in 2.5 evenals de behoefte aan uitbreiding van de formatie voor ontwikkeling van geïntegreerde systemen van bedrijfsadministratie, -beheer en -planning en voor betere benutting van het boekhoudnet.

Om de in de komende jaren te verwachten onderzoekvragen in behandeling te kunnen nemen en bovendien de door het onderzoek geopende mogelijkheden te kunnen benutten is uitbreiding met 5 medewerkers nodig, nl.:

Documentatie en verslaggeving

- Om te voorzien in de behoefte aan documentatie over beheerslandbouw ten behoeve van uitvoering van beheersregelingen: 2
- Statistisch onderzoek ten behoeve van betere benutting van boekhoudnet en verschaffen van daarop gebaseerde statistische informatie 1

Bedrijfseconomisch onderzoek

- Ontwikkeling van geïntegreerde systemen van bedrijfsadministratie, beheer en planning 1

Marktkundig onderzoek PM

Sektormodel, overig algemeen economisch onderzoek

- Handhaving van de capaciteit voor de uitvoering van sektor-modelonderzoek, c.q. van de capaciteit van het overige algemeen economisch en econometrisch onderzoek 1

Internationaal economisch onderzoek (ontwikkelingssamenwerking) PM

Een overzicht van de historische ontwikkeling van de personeels-bezetting van de afdeling en de aanwending ervan in diverse onderzoek-sektoren is gegeven in de bijlage.

BIJLAGE 1 Ontwikkeling van capaciteitsverdeling over documentatie en onderzoek van de afdeling Landbouw (in procenten) en excl. leiding (3 personen)

	1972	1976	1980
Documentatie	61	60	60
Onderzoek	39	40	40
	100	100	100

Verdeling (in %) van documentatie en onderzoek in produktiegericht (marktbare produktie), beleidsondersteunend en ten dienste van de beleidsafweging.

	Capaciteit totaal	Produktie-gericht	Beleidsonder-steunend	Ten dienste van beleidsafweging
Dcoumentatie	60	10		50
Onderzoek	40	20	5	15
	100	30	5	65

BIJLAGE 1 (vervolg) Ontwikkeling van de onderzoekcapaciteit naar onderzoekterrein (in procenten) (excl. leiding en documentatie)

	1972	1976	1980
Bedrijfseconomisch onderzoek	54	48	42
Periodieke rapportages en beleidsinformatie	39	42	36
Methodologisch onderzoek	7	7	5
Alg.Econ.Onderzoek en landbouwmodel	-	3	16
	100	100	100

Ontwikkeling in de personele samenstelling naar wetenschappelijke rang (in aantal personen)

	1970	1972	1976	1980
Wetenschappelijke medew.	13	16	16	20
Middelbare onderzoekers	22	22	22	20
Assistenten	67	65	64	65
	102	103	102	105

Ontwikkeling in de documentatie

	1970[1)]	1971	1975	1979
Boekhoudnet	1100	1105	1131	1227
Varkensdocumentatie	140	160	162	188[2)]
Pluimveedocumentatie	210	162	158	169[2)]
Rundveemesterijdocumentatie	40	38	35	35
Onderzoek bedrijven	360	292	209	178
	1850	1767	1695	1797

1) Documentatieplan, excl. reserve

2) Gaandeweg is de varkensdocumentatie omgezet in een onderdeelsboekhouding van in het boekhoudnet opgenomen bedrijven.In de pluimveedocumentatie wordt eveneens, waar mogelijk, geput uit het boekhoudnet (40-50%).

Enkele opmerkingen bij de tabellen in bijlage 1.

1 Kenmerkend is de naamsverandering van de afdeling van Afdeling Bedrijfseconomisch Onderzoek Landbouw in Afdeling Landbouw. Het duidt op de verbreding en de accentverlegging van bedrijfseconomisch onderzoek naar algemeen economisch onderzoek.

2 Verzwaring van de wetenschappelijke staf van de afdeling; mede door invoering van computeris een verschuiving opgetreden van bewerking van gegevens naar analyse van gegevens en meer modelmatig onderzoek.

3 Binnen de bestaande secties is er gedurig een uitbreiding van de werkzaamheden geweest:

Bijv.: prognose: bedrijfsuitkomsten-rapportage uitgebreid met ramingen, later met prognoses.

Bijv.: alg.bedrijfsstudie: van toepasbaar maken van lineaire programmering en factoranalyse naar o.m. ontwikkeling bedrijfsbegeleidingssysteem in de melkveehouderij en uitbreiding naar cluster-analyse.

Bijv.: documentatie en verslaggeving:
- ontwerpen van een betere steekproef
- bedrijfskeuze
- toename aantal financieringsboekhoudingen
- verzameling additionele informatie (b.v. aardappelvoorraden)

4 Leiding van de afdeling en sekties worden steeds meer betrokken in beleidsvraagstukken in de landbouw.

Aanvulling Meerjarenvisie van de afdeling Landbouw

Naar aanleiding van de toenemende klachten over overbelasting in de buitendienst van de onderafdeling Boekhouding van de afdeling Landbouw is in de vergadering van de Dienstcommissie dd. 8-1-1980 besloten een "knelpuntennota" samen te stellen. De met de samenstelling hiervan belaste medewerkers waren tijdens het opstellen van de Meerjarenvisie van de afdeling Landbouw nog niet zo ver gevorderd dat hun bevindingen hierin konden worden verwerkt en op 24-4-1980 door de Vaste Commissie van Advies van de afdeling Landbouw konden worden besproken.

Nu juist vóór het samenstellen van de Meerjarenvisie van het LEI ter behandeling in de Bestuursvergadering van 12 juni 1980 het concept van de knelpuntennota gereed kwam, leek het gewenst enkele zeer opmerkelijke uitkomsten (zie bijlage) aan de Meerjarenvisie van de afdeling Landbouw toe te voegen en hiervan in de Meerjarenvisie van het LEI melding te maken.

Afgezien van het feit of straks bij nadere bestudering van de knelpuntennota de berekende onderbezetting van de buitendienst van de onderafdeling Boekhouding van de afdeling Landbouw exact vijf technisch-administratieve medewerkers (TAM's) zal blijken te bedragen kan thans reeds met zekerheid worden vastgesteld, dat de in deze Meerjarenvisie uitgesproken verwachting (par.2) volgens welke het met behulp van verdere produktiviteitsverbetering mogelijk zou zijn de bestaande knelpunten weg te werken en de noozakelijk geachte reservecapaciteit op te bouwen als te optimistisch moet worden beschouwd.

Met betrekking tot de uitgevoerde berekeningen (zie bijlage) kan de volgende toelichting worden gegeven:

De toegenomen arbeidsbehoefte o.i.v. uitbreiding van het aantal bedrijven (2.9 TAM) en de afgenomen arbeidsbehoefte o.i.v. automatisering (0,6 TAM) kan als een vrij betrouwbare schatting worden beschouwd, het afgenomen arbeidsaanbod door meer vrije tijd (0.7 TAM) is zeer betrouwbaar (totaal + 3 TAM).

In tegenstelling hiermede is de toegenomen arbeidsbehoefte wegens de toegenomen omvang van de administratie per bedrijf o.i.v. de toegenomen omvang der bedrijven (ha's, aantal dieren enz. samengevat in aantal sbe's) veel moeilijker te bepalen. Volgens sommige TAM's neemt in het bijzonder bij varkens en pluimvee de benodigde arbeid recht evenredig toe met de

bedrijfsomvang.Aangezien in de periode 1975-1978 het aantal sbe per bedrijf op rundvee en gemengde bedrijven gemiddeld ongeveer met 20% is toegenomen, zou dit betekenen dat hierdoor alleen reeds verscheidene TAM's extra nodig zouden zijn. In afwachting van een nadere concretisering van dit onderdeel lijkt het voorlopig opgevoerde aantal van twee extra TAM's, niet overtrokke

Bij deze voorlopige poging tot kwantificering van de in de laatste jaren geleidelijk toenemende spanning tussen arbeidsbehoefte en arbeidsaanbod is nog geen rekening gehouden met

- de toeneming van de administratieve werkzaamheden per bedrijf onafhankelijk van de bedrijfsomvang. In de knelpuntennota is een groot aantal oorzaken van zeer verschillende aard van deze taakverzwaring opgesomd.
- de toeneming van het aantal personeelsmutaties wegens pensionering en VUT-regeling. Aangezien het inwerken van een nieuwe kracht minstens één jaar vraagt daalt de capaciteit zolang als het niet mogelijk is een opvolger minstens één jaar vóór het vertrek van een gepensioneerde te benoemen.
- de toeneming van het aantal TAM's dat wegens psychische of fysieke klachten langdurig geheel of gedeeltelijk non-actief is; het aantal volwaardig werkende TAM's is in de laatste jaren hierdoor soms vier kleiner dan de formatie aangeeft.

Conclusies

Op grond van de nieuwste informatie over de gespannen verhouding tussen arbeidsaanbod en arbeidsbehoefte in de buitendienst van de onderafdeling Boekhouding van de afdeling Landbouw kan worden geconcludeerd:

- dat het besluit van de afdelingsleiding om in mei 1979 het aantal studiebedrijven met 40 in te krimpen juist is geweest.
- dat het besluit van de afdelingsleiding om ondanks deze inkrimping toch geen uitvoering te geven aan het besluit van het LEI-Bestuur de personeelsformatie van de buitendienst van de onderafdeling Boekhouding in 1980 met één medewerker in te krimpen eveneens juist is geweest.
- dat met betrekking tot de taakomvang met name een onderzoek naar de mogelijkheden tot afneming in plaats van toeneming van het boekhoudnet dient plaats te hebben.

- dat het op grond van de nieuwste informatie ernstig overweging verdient tevens een hoge prioriteit te verlenen aan een versterking van de capaciteit van de buitendienst voor de uitvoering van de huidige taak. Dit beleid zou hierin tot uitdrukking kunnen komen door, in afwachting van een honorering van deze nieuwe prioriteit, extra formatieplaatsen die eventueel op grond van de in de afdelingsvisie genoemde prioriteiten aan de afdeling Landbouw zullen worden toegekend, voorlopig te benutten voor uitbreiding van de formatie van de buitendienst alvorens uitvoering te geven aan nieuwe taken.

BIJLAGE BIJ AANVULLING MEERJARENVISIE VAN DE AFDELING LANDBOUW

Voorlopige gegevens betreffende arbeidsaanbod en arbeidsbehoefte bij de buitendienst van de afdeling Landbouw, onderafdeling Boekhouding, ontleend aan een concept-rapport van de Dienstcommissie van het LEI

Aantal bedrijven	1975	1979	toeneming	
Boekhoudnet	1131	1227	+ 96 x 1,25 S.B.[1]	= 120,00 S.B.
Onderzoekbedrijven	209	178	- 31 x 1,25 =	- 38,75 "
Varkensdeelboekhoudingen	1162	188	+ 26 x 0,85 =	22,10 "
Pluimveedeelboekhoudingen	158	169	+ 11 x 0,70 =	7,70 "
Financieringsboekhoudingen			+ 134 x 0,25 =	33,50 "
				144,55 S.B.

1) S.B. = Standaardbedrijven

Als normale arbeidsbelasting is 50 S.B. per TAM dan	+ 2,9 TAM
Omvang administratie per bedrijf(1975-1978 sbe/bedrijf + 20%)	+ 2,0 TAM

Arbeidsbesparing

Automatisering werktuigenadministratie ½ uur per boekh.= 0,5 TAM	
Automatisering slachtkuikenadmin. ¼ uur per koppel = 0,1 TAM	
	- 0,6 TAM
Toeneming administratieve werkzaamheden totaal k.o.m.	4,3 TAM
Afneming arbeidstijd per TAM sinds ± 1975 wegens meer vakantiedagen (algemeen en per leeftijdsklasse) en kortere werkdagen voor TAM's ouder dan 60 jaar	0,7 TAM
Globaal nodig geachte uitbreiding personeelsformatie voor uitvoering huidige taak	5,0 TAM

Landbouw/LEI
Mei 1980

MEERJARENVISIE 1982-1986 VAN DE AFDELING TUINBOUW (SAMENVATTING)

1. Het onderzoek van de afdeling Tuinbouw

De afdeling tuinbouw houdt zich bezig met de economische problematiek in de tuinbouw. De aard van het onderzoek vloeit voort uit de vigerende problematiek in deze bedrijfstak. In de volgende tabel is de verdeling van de onderzoekcapaciteit naar onderzoekterrein en de daarin opgetreden verschuivingen aangegeven.

Tabel 1 Procentuele verdeling van de onderzoekcapaciteit naar onderzoekterrein (excl. verzameling en bewerking van de bedrijfsgegevens).

	1971/72 1)	1975/76 1)	1979/80 1)
1. technisch-economisch onderzoek	60	43	41
2. marktonderzoek	15	15	13
3. beschrijving van de rentabiliteit, inkomensvorming en financiële positie	6	8	7
4. financieringsonderzoek	4	8	5
5. onderzoek op sectorniveau	-	8	7
6. ontwikkeling landbouwmodel	-	-	7
7. algemene werkzaamheden en (beleids-) informatie	15	18	20
	100	100	100

1) incl. leiding in 1971/72 22, 1975/76 23 en 1979/80 25 medewerkers
2) w.v. 60% glastuinbouw,fruitteelt 15%, groenten vollegrond, bloembollen en boomteelt ieder 8%.

Ad 1 Als onderdelen van het technisch-economisch onderzoek kunnen worden genoemd: het analyseren van de economische perspektieven van nieuwe mechanisatie- of automatisatiemogelijkheden, nieuwe gewassen en teeltmethoden. Dit type onderzoek is in de zeventiger jaren sterk in omvang verminderd.

Veranderingen in o.a. produktietechniek, prijsverhoudingen tussen produktiemiddelen onderling en tussen produktiemiddelen en eindprodukten dwingen de bedrijven tot voortdurende aanpassingen. Bij dit aanpassingsproces doen zich bij de onderlinge afstemming van de produktiefaktoren en bij de toepassing van de juiste produktietechniek knelpunten voor. De efficiency van de verschillende bedrijfs- en produktiesystemen is hierbij objekt van onderzoek. Door middel van bedrijfsvergelijkend onderzoek naar de oorzaken van onderlinge verschillen tussen de bedrijven wordt getracht de voornaamste knelpunten in de bedrijfsstruktuur en bedrijfsvoering te onderkennen. Een ander, minstens zo belangrijk onderzoekterrein heeft betrekking op het begroten van nieuwe en nog niet algemeen voorkomende combinaties van produktiefaktoren.

De regionale verschillen in bedrijfsuitkomsten zijn in de tuinbouw aanzienlijk. Aan de analyse van de verschillen en het onderzoek naar de verbetering van de resultaten in de minder gunstige gebieden wordt relatief veel aandacht besteed.

ad 2. Het marktonderzoek op het LEI is, in vergelijking met het onderzoek dat bij het tuinbouwbedrijfsleven wordt uitgevoerd, meer gericht op een kwantificering van de waargenomen verschijnselen. De gebruikte onderzoekmethoden zijn econometrisch van aard. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op de analyse van de prijsvorming, de vraag- en aanbodsbepalende faktoren en prognoses op middellange termijn.

Het onderzoek in de hierna volgende onderzoekterreinen is overwegend gericht op de behoeften van het aktuele landbouwbeleid.

ad 3. Ten behoeve van dit aktuele landbouwbeleid worden, op basis van een representatieve landelijke steekproef, de bedrijfsuitkomsten van tuinbouwbedrijven geregistreerd. Naast de bedrijfsresultaten wordt eveneens een overzicht gegeven van de inkomensvorming, inkomensbesteding, beschikbare financieringsmiddelen en investeringen.

ad 4. Het analyserend financieringsonderzoek richt zich op de financieringsproblematiek van bepaalde groepen ondernemers, ontwikkelt kriteria voor de beoordeling financiële positie, modellen voor de financiering en investeringsbeslissingen.

ad 5. Het onderzoek op sectorniveau houdt zich bezig met het analyseren van de ontwikkelingen in kosten en opbrengsten, hoeveelheden produktiemiddelen en produkten en produktiviteit per produktierichting op landelijk niveau.

ad 6. Door het opstellen van een integraal model voor de Nederlandse landbouw en tuinbouw wordt getracht te voldoen aan de behoefte tot inzicht in de complexe samenhangen binnen de landbouw. Het te ontwikkelen model moet een betere bestudering van de economische ontwikkelingen in de Nederlandse landbouw mogelijk maken. De doelstellingen van het project zijn het nagaan van de autonome ontwikkelingen in de landbouw, het vaststellen van de reactie van de Nederlandse landbouw op ontwikkelingen die van buiten op de landbouw inwerken en het verschaffen van inzicht in de effekten van overheidsmaatregelen.

ad 7. Een belangrijk deel van de onderzoekcapaciteit wordt in beslag genomen door werkzaamheden voor het bedrijfseconomisch vademecum, medewerking aan het onderzoek van andere afdelingen en het geven van (beleids-) informatie en deelname in commissies en werkgroepen. Onder dit hoofd zijn ook de periodieke ramingen van de bedrijfsuitkomsten begrepen.

2. De documentatie van de afdeling Tuinbouw

De data voor het onderzoek worden in hoofdzaak verkregen uit de eigen (primaire) boekhouddocumentatie. Het beleidsgerichte onderzoek (de onderzoekvelden 3 t/m 7) vindt uitsluitend plaats op basis van het representatieve boekhoudnet van de afdeling tuinbouw. Op ± 550 op steekproefbasis verkregen tuinbouwbedrijven wordt hiertoe een bedrijfseconomische annex financieringsboekhouding bijgehouden. Het technisch-economisch onderzoek steunt op boekhoudingen en deeladministraties, die gericht zijn op specifieke ad-hoc onderzoekingen (studiebedrijven). Voor het bedrijfseconomisch vademecum en de ramingen van de bedrijfsuitkomsten in de glastuinbouw wordt ook een gerichte administratie gevoerd. Uiteraard worden ook zoveel mogelijk gegevens uit het representatieve boekhoudnet bij het technisch-economisch onderzoek betrokken.

De grotere aandacht voor het beleidsgerichte onderzoek komt tot uiting in de verschuivingen die zich in de documentatiecapaciteit hebben voorgedaan.

Tabel 2 Omvang en verdeling van de documentatiecapaciteit

Jaar	1971/72	1975/76	1979/80
Technisch-administratieve medewerkers			
t.b.v. het representatieve boekhoudnet	8	13½	15½
t.b.v. het technisch-economisch onderzoek	14	8½	7¼
administratieve medewerkers	5	3	1 1)
	27	25	23¾

1) in te leveren i.v.m. posterioriteiten 1977-1981

3. Relevante vraagstukken in de periode 1982-1986 op grond van maatschappelijke en technische veranderingen

In de meerjarenvisie voor de afdeling tuinbouw is een schets gegeven van de voor de sector tuinbouw van belang zijnde maatschappelijke en technische ontwikkelingen, de ontwikkelingen in het beleid en in het onderzoek. In deze samenvatting worden de punten naar voren gehaald, die als relevant voor opneming in het werkprogramma moeten worden beschouwd. Als zodanig kunnen worden genoemd:

- Meer aandacht in het onderzoek en de documentatie voor de consequenties van prijsverhoging van energie en voor de noodzaak tot besparing.
- Meer aandacht in het onderzoek en de documentatie voor de economische problematiek met betrekking tot verbetering van de kwaliteit van de eindprodukten en produktvernieuwing.
- Ontwikkeling van geïntegreerde systemen van bedrijfsadministratie, budgettering, voortgangscontrole, efficiencybewaking en bedrijfsplanning.
- Ontwikkeling van onderzoek met betrekking tot het koppelen van teelttechnische en bedrijfseconomische modellen.
- Uitbreiding van het marktonderzoek en in dit onderzoek meer aandacht voor sociaal economische indicatoren.
- Uitbouw van de documentatie en verslaggeving van de rentabiliteits- en financieringsboekhouding ten behoeve van het sectoronderzoek. Uitbreiding van het sectoronderzoek tot de vollegrondstuinbouw.
- Uitbreiding van de ramingen in de glastuinbouw met gegevens over de ontwikkeling van de financiële positie.

4. Ontwikkeling van het onderzoek en de documentatie in de periode 1982-1986

De op grond van maatschappelijke en technische ontwikkelingen en uit de ontwikkelingen in het onderzoek zelf voortkomende relevante problemen voor onderzoek kunnen slechts in beperkte mate worden opgevangen door verschuivingen in de onderzoekcapaciteit. In het verleden zijn samenhangend met de uitbreiding van het onderzoek ten behoeve van het aktuele landbouwbeleid, het marktonderzoek en energievraagstukken namelijk reeds verregaande verschuivingen in de bestaande capaciteit aangebracht, hetgeen momenteel reeds knelpunten oplevert en aanzienlijke vertragingen in het gereedkomen van de onderzoekingen veroorzaakt. De aanpak van nieuwe onderzoekingen zal slechts met uitbreiding van de documentatie en onderzoekcapaciteit kunnen geschieden. De aandachtsgebieden voor de komende jaren zullen in het onderstaande worden samengevat.

4.1. Energie, met name in de glastuinbouw

Niet alleen voor het voortbrengen van een concurrerend produkt maar ook uit maatschappelijke overweging dient de energie-input per eenheid produkt te worden verlaagd en daarmee het totale verbruik te worden beperkt. Voor het energiebesparingsprogramma is economisch onderzoek vereist op het gebied van produktiesystemen met een geringer energieverbruik (bedrijfsuitrusting, teelttechniek, gewassenkeuze) en de toepassing van rest- en afvalwarmte.

Het ontwikkelen van nieuwe technieken en de beproeving daarvan in het onderzoek kost tijd. De ervaring leert dat de praktijk (noodgedwongen) bij de toepassing vooruitloopt op het onderzoek. In de praktijk nemen we op bedrijven met een vergelijkbaar teeltplan aanzienlijke verschillen waar en deze zullen naarmate meer energiebesparende technieken worden toegepast sterker optreden. Gezien de naar verwachting slechte rentabiliteitspositie van de bedrijven en moeilijkheden in het aanpassingsproces dient de informatie uit de praktijk zo goed mogelijk te worden benut. Economische evaluatie van energiebesparende maatregelen en het aangeven van de mogelijkheden tot energiebesparing via externe bedrijfsvergelijking bevordert het aanpassingsproces. Bij dit laatste knelpuntenonderzoek is in het bijzonder samenwerking met technisch onderzoek, voorlichters en studieclubs gewenst. Momenteel is 1½ man (1/5 van de onderzoekcapaciteit in de glastuinbouw ten behoeve van het technisch-economisch onderzoek) ingezet voor energievraagstukken. Een verdergaande uitbreiding vereist uit-

breiding van de capaciteit met een wetenschappelijke of middelbaar onderzoeker.

4.2. Produktvernieuwing en kwaliteit

De verbeteringen in de teelttechniek leiden met name bij de glasteelten tot een niet te verwaarlozen stijging van de opbrengsten per eenheid van oppervlakte. Deze opbrengststijging zal in toenemende mate die van de vraag overtreffen. Bevordering van de afzet via prijsverlaging levert bij het inelastisch worden van de vraag weinig effekt op. De prijs kan in tegenstelling tot het verleden slechts als defensief wapen worden gehanteerd. In toenemende mate zal het produktbeleid als offensief wapen bij het marktbeleid fungeren. Dit sluit ook aan op de ontwikkeling in het consumentengedrag. Het economisch onderzoek moet dan ook meer aandacht aan produkteigenschappen geven.

Als onderzoekobjekten voor het kwaliteitsonderzoek kunnen worden genoemd: het niet in de handel brengen van bepaalde kwaliteitsklassen in bepaalde perioden (in samenwerking met marktonderzoek), mogelijkheden van produktiesystemen die de kwaliteitsverhouding van de eindprodukten beïnvloeden (aanwending van meer arbeid bij bijv. fruitgewassen, plantdichtheid, toepassing kunstlicht etc.). Daarnaast zal meer aandacht dienen te worden gegeven aan "alternatieve produktiesystemen" die aansluiten bij bepaalde (beperkte) deelmarkten, en aan nieuwe en vernieuwde gewassen.

Het onderzoek met betrekking tot produktvernieuwing en kwaliteit zal voor een belangrijk deel moeten steunen op gegevens uit de praktijk (studiebedrijven) Het kan grotendeels met de bestaande onderzoekcapaciteit worden gerealiseerd.

4.3. Ontwikkelingen in verband met de micro-elektronica

4.3.1 Bedrijfsbegeleidingssystemen: Steeds meer gegevens worden met behulp van computers geregistreerd en verwerkt. Via de procescomputer op de bedrijven komen in toenemende mate teelttechnische gegevens beschikbaar. Het bedrijfsbeheer kan worden verbeterd door een intensievere planning, systematische registratie en evaluatie van het produktieproces. In samenwerking met anderen (IMAG, voorlichting) zal onderzoek moeten worden verricht met betrekking tot het ontwikkelen van bedrijfsbegeleidingssystemen, waarin teelttechnische, arbeidstechnische en economische aspekten worden geïntegreerd. De plaats van het bedrijfseconomisch vademecum, dat ten behoeve van het bedrijfsbeleid normen voor kosten en opbrengsten per gewas en bedrijf, alsmede markteconomische gegevens verschaft, moet bij deze ontwikkelingen opnieuw worden bepaald. Verder kan het LEI-onderzoek in het algemeen worden verdiept door het meer toegankelijk worden van de bedrijfsgegevens m.n. die het teeltproces beschrijven (temperatuur, luchtvochtigheid etc.)

4.3.2 Bedrijfseconomisch onderzoek met behulp van teelttechnische simulatiemodellen

In het teelttechnisch onderzoek worden modellen ontwikkeld, waarmee het teeltproces wordt gesimuleerd. Door koppeling van economische modellen aan deze teelttechnische modellen kan de economische betekenis van teelttechnische maatregelen worden gekwantificeerd. Voorspellingen ten aanzien van het verloop van de produktie, het begroten van variaties in teelttechniek en inputs bieden mogelijkheden tot verdieping van het bedrijfseconomisch onderzoek.

Om dit onderzoek naar de mogelijkheden van elektronica en informatica in de tuinbouw te kunnen ontwikkelen is uitbreiding van de capaciteit nodig. De benodigde uitbreiding omvat voor de ontwikkeling van dit onderzoek 1 wetenschappelijk medewerker.

4.4 Marktonderzoek

Aangezien het verbruik van tuinbouwprodukten in noord-west Europa aanzienlijk minder zal toenemen dan in de voorgaande decennia, de zelfvoorzieningsgraad door

de toetreding van Griekenland, Spanje en Portugal sterk zal worden vergroot, betalingsbalansproblemen de importen zullen terugdringen, zal de concurrentie op de internationale markt feller worden. Er ontstaat voor Nederland een grotere noodzaak tot afzetbevordering. Versterking van het marktonderzoek is vereist om een zo goed mogelijk marktbeleid te voeren.

Op grond van de prioriteitsstelling in de meerjarenvisie 1972-1977 wordt de onderzoekcapaciteit op de afdeling voor het marktonderzoek met één wetenschappelijk medewerker uitgebreid. Verdergaande uitbreiding van het marktonderzoek op afdeling Tuinbouw kan slechts geschieden door uitbreiding van het aantal formatieplaatsen.

5. Documentatie

Het beleidsgericht onderzoek (de onderzoekvelden 3 t/m 7, tabel 3) vindt uitsluitend plaats op basis van het representatieve LEI-boekhoudnet voor alle tuinbouwbedrijven. Het boekhoudnet van de afdeling tuinbouw vormt een geïntegreerd systeem met dat van de afdeling Landoubw en dient daarmee de gehele agrarische produktie te representeren.

Voor het inzicht in de betekenis van een sector en de daarin optredende ontwikkelingen is een geaggregeerde resultatenrekening per produktierichting noodzakelijk, alsmede een analyse van de volume- en prijsontwikkeling van opbrengsten, kosten en netto-toegevoegde waarde en van de inkomensverdeling. Op basis van deze gegevens kunnen ook prognoses op korte en middellange termijn worden opgesteld over de ontwikkelingen in de tuinbouw. Het sectoronderzoek van de afdeling tuinbouw is tot nu toe beperkt tot de glastuinbouw en zal moeten worden uitgebouwd naar de opengrondsteelten.

Het boekhoudnet van de afdeling tuinbouw zal naar verwachting onvoldoende kunnen voorzien in de behoefte aan sectorgegevens. Enerzijds ontbreken bepaalde groepen bedrijven (gemengde bedrijven en produktiebedrijven met handelsaktiviteiten) en anderzijds vindt van een aantal inputs, waarvan er enkele van belang zijn voor het facettenbeleid (o.a. grondstoffen als organische en anorganische mest, ontsmettingsmiddelen; elektriciteitsverbruik) nog geen hoeveelheidsadministratie plaats. Door een verdergaande hoeveelheidsadministratie zouden ook de produktiviteitsberekeningen aan betrouwbaarheid toenemen.

Om in deze leemte te kunnen voorzien zal de capaciteit van afdeling moeten worden uitgebreid met:

1 technisch-administratief medewerker voor uitbreiding van het aantal bedrijven in het boekhoudnet
1 technisch-administratief medewerker voor een verdergaande specificatie van de hoeveelheden verbruikte produktiemiddelen

6. Opstelling en mogelijke verschuiving in de onderzoekcapaciteit

In onderstaande tabel wordt de huidige verdeling van de onderzoekcapaciteit in manjaren naar onderzoekvelden en toepassingsterreinen gegeven, waarbij tevens aangegeven is welk deel op de proefstations is gestationeerd.

Tabel 3 Verdeling van de onderzoekcapaciteit 1) in manjaren naar onderzoekvelden en toepassingsterreinen (excl. verzameling en bewerking van bedrijfsgegevens)

	Den Haag wet.	Den Haag midd.	Proefstations wet.	Proefstations midd.	Subtotaal	Totaal
1. Technisch economisch onderzoek						
glastuinbouw (energie)	1		½		1½	
bloemisterij onder glas (incl. potplanten)		2	½		2½	
glasgroenten (incl. champignons)		2	1		3	7
groenten volle grond	1					1
bloembollen			1			1
fruit			1	¾		1¾
boomteelt 2)			1			1
	2	4	5	¾		11¾
2. Marktonderzoek	1½	1				2½
3. Rentabiliteits- en fin. onderzoek (beschrijvend)	1	1½				2½
4. Financieringsonderzoek	1					1
5. Sectoronderzoek	1	1				2
6. Ontwikkeling landbouwmodel 3)	1					1½
7. Algemene werkzaamheden 4)	1					1
	6	7½	5	¾		22¼

1) excl. leiding 3 man en secretaresse
2) momenteel hoofdkantoor
3) 1 tijdelijke medewerker
4) Het merendeel van de algemene werkzaamheden en van de beleidsinformatie wordt verricht door onderzoekers, die een hoofdtaak hebben in de onderzoekvelden 1 t/m 6 van tabel 3. Slechts een onderzoeker is permanent met "algemene werkzaamheden" belast.

Van de wetenschappelijke medewerkers ten behoeve van het technisch-economisch onderzoek is het merendeel gestationeerd op de proefstations. De medewerkers op de proefstations evalueren hoofdzakelijk de resultaten van het technisch-onderzoek en de ontwikkelingen in de praktijk.De wetenschappelijke medewerkers op het hoofdkantoor zijn in het algemeen meer ingezet voor vraagstukken van algemene aard: energie en analyse van bedrijfssystemen. Een deel van de onderzoekcapaciteit van de middelbare onderzoekers bij het technisch-economisch onderzoek ligt vast voor de ramingen van de bedrijfsuitkomsten en werkzaamheden voor het bedrijfseconomisch vademecum.

Voor het verrichten van technisch-economisch onderzoek is een diepgaande kennis van het technisch en economisch gebeuren van de te onderzoeken produktierichting onontbeerlijk. Op de tuinbouwkennis van de technisch-economische onderzoekers moeten de overige vaktechnische onderzoekers (marktonderzoek, financieringsonderzoek, sectoronderzoek en onderzoekers voor de ontwikkeling van het landbouwmodel) een beroep kunnen doen. Een verdergaande inkrimping van het technisch-economisch onderzoek zou dan ook onaanvaardbare repercussies hebben voor het beleidsgerichte onderzoek.

De op het hoofdkantoor gestationeerde onderzoekcapaciteit wordt dus zowel direct als indirect ingezet bij de slagvaardige verzorging van de aktuele informatie ten behoeve van het aktuele landbouwbeleid. Deze capaciteit kan niet worden ingekrompen.

7. Documentatie

De beleidsgerichte documentatie kan onvoldoende in de behoeften van het sectoronderzoek voorzien.

7¼ technisch-administratieve medewerkers leveren de documentatie voor het technisch-economisch onderzoek en voor de algemene werkzaamheden - en beleidsformatie. Van deze 7¼ medewerkers zijn er 6 in de glastuinbouw, en 1¼ in de fruitteelt ingezet. Het technisch-economisch onderzoek in de produktierichtingen bloembollenteelt, vollegrondsgroenteteelt en boomteelt wordt niet ondersteund door een specifiek op de onderzoekprojekten gerichte documentatie (studiebedrijven). Voor een volledige ontplooiing van het onderzoek in deze sectoren, alsmede voor het verkrijgen van een voldoende gedetailleerd bedrijfseconomisch vademecum dat voor de bloembollenteelt en boomteelt te weinig gegevens bevat, is in wezen een uitbreiding van de formatie met technisch-economische medewerkers vereist.

8. Samenvatting

Om in de komende jaren enigszins aan de relevante onderzoekvragen te kunnen voldoen is een uitbreiding van de personeelsbezetting nodig met 4 medewerkers, nl. :

- energievraagstukken in de glastuinbouw 1
- ontwikkeling van geïntegreerde systemen van bedrijfsadministratie en bedrijfsbeheer, alsmede de ontwikkeling van het bedrijfseconomisch onderzoek met behulp van teelttechnische simulatiemodellen 1
- documentatie 2

Indien voorts tot een verdergaande ontwikkeling van het marktonderzoek op de afdeling tuinbouw zou worden besloten, kan dit eveneens alleen worden gerealiseerd met een uitbreiding van de formatie.

MEERJARENVISIE VOOR HET VISSERIJ-ECONOMISCH ONDERZOEK IN DE PERIODE 1982-1986 (SAMENVATTING)

1. Ontwikkeling van de behoefte aan onderzoek

De toekomstige behoefte aan de sterk uiteenlopende vormen van visserij-economisch onderzoek wordt in hoofdzaak bepaald door drie factoren. In de eerste plaats moet afweging plaatshebben van de vraag in welke mate met de huidige documentatie- en onderzoekcapaciteit wordt tegemoet gekomen aan de bij bedrijfsleven en overheid levende behoeften. In dit opzicht moet geconstateerd worden, dat er een vrij belangrijke discrepantie bestaat tussen capaciteit en de behoeften aan onderzoek, zowel naar aard, diepgang en tijdstip van oplevering van het onderzoek. Deze discrepantie is ook bij herhaling in de adviezen van de Vaste Commissie tot uitdrukking gebracht en houdt mede verband met het relatief grote aantal onderzoekprojecten, waarmede het beperkte aantal onderzoekers op een kleine afdeling worden geconfronteerd.

De twee andere referentie-kaders worden gevormd door enerzijds de maatschappelijke en technische ontwikkelingen die kunnen worden verwacht en anderzijds de ontwikkelingen ten aanzien van het visserijbeleid in nationaal en internationaal verband. Zonder hierop verder in te gaan moet worden geconstateerd, dat uit dien hoofde stellig de behoefte aan genuanceerd visserijonderzoek - vooral ook in interdisciplinair verband - verder zal toenemen.

Om enigermate aan de toekomstige behoefte aan visserij-economisch onderzoek te kunnen voldoen, is een uitbreiding van de onderzoekcapaciteit met 2 medewerkers ten minste wenselijk, zoals hieronder wordt gemotiveerd.

2. Ontwikkelingsverwachtingen naar aard van het onderzoek

Om de verwachte toeneming van de onderzoekbehoefte zo juist mogelijk te kunnen funderen, is het noodzakelijk inzicht te hebben in de diverse documentatiesystemen en de uiteenlopende vormen van onderzoek. In bijlage 1 wordt een overzicht gegeven van de beschikbare mancapaciteit en de inzet hiervan in 1979. Bij het in soberheid sonderen van de ontwikkeling van de onderzoekbehoefte is vanzelfsprekend tevens nagegaan in hoeverre verschuivingen tussen de verschillende vormen van onderzoek mogelijk zijn. Ook met de geleidelijke verbreding en verdieping van het onderzoek in de laatste 5 à 7 jaar is rekening gehouden.

2.1 Documentatiecapaciteit

De thans beschikbare inzet van 8,0 manjaren wordt, ondanks de vrij regelmatige uitbreiding van het aantal noodzakelijke gegevens en toenemende complicaties bij de verkrijging van de gegevens voor de belangrijkste takken van visserij voldoende geacht. Een groter gebruik van de computer en eventueel de tijdelijke inzet van middelbare onderzoekers bij noodgevallen liggen mede aan deze verwachting ten grondslag.

2.2 Rentabiliteits- en financieringsonderzoek

Behoudens verdere detailleringen moet het rentabiliteitsonderzoek als geconsolideerd worden beschouwd zowel t.a.v. de individuele verslagen, de bedrijfsvergelijkende groepsgegegevens en de geaggregeerde gegevens per

sector. Het financieringsonderzoek biedt mogelijkheden tot verdere verfijning, maar moet wat inzet betreft eveneens als gestabiliseerd worden beschouwd. Beide vormen van onderzoek zijn als grondslag voor vele andere onderzoekactiviteiten onmisbaar.

2.3 Economisch sectorstructuuronderzoek

Ten aanzien van dit interdisciplinair onderzoek per tak van visserij bestaat een duidelijke achterstand. Evenals bij het rentabiliteitsonderzoek zijn actuele oplevering en periodieke herziening wenselijk.

2.4 Marktkundig onderzoek

Sinds de introductie van dit onderzoek in de visserij ongeveer 4 jaar geleden, is gebleken dat aan regelmatig onderzoek grote behoefte bestaat. Dit wordt niet alleen veroorzaakt door de vele facetten van dit onderzoek en het vrij late begin met dit type onderzoek,maar ook door de betrekkelijke kleinschaligheid van de visserij met als gevolg voortdurende aanspraken op onderzoekcapaciteit bij het afzetbeleid. Bovendien blijken de resultaten van het onderzoek inpasbaar in andere vormen van onderzoek. Het marktkundig onderzoek verdient dan ook verdere versterking.

2.5 Optimaliseringsonderzoek

Dit laat zich in volgorde van urgentie onderscheiden in biologisch-economisch, technisch-economisch en technologisch-economisch onderzoek. Ten aanzien van de drie genoemde onderzoekgebieden bestaat geen evenwicht tussen behoefte en beschikbare capaciteit. Dit is echter het sterkst het geval bij het biologisch-economisch onderzoek, dat in interdisciplinair verband uitgevoerd belangrijke perspectieven biedt voor het beleid. Geconstateerd moet worden dat zonder vergroting van de inzet in dit opzicht belangrijke kansen gemist dreigen te worden.

2.6 Visserijonderzoek in internationaal verband

Zowel ter versterking van de concurrentiepositie van de Nederlandse visserij als ten behoeve van het beleid van bedrijfsleven en overheid en van het eigen onderzoek heeft periodiek oriëntatie plaats inzake de ontwikkelingen in de belangrijkste visserijnaties van de Europese Gemeenschap en Noorwegen. De in de toekomst aan te wenden capaciteit is reeds uiterst miniem, stellig indien men zich realiseert dat de visserij zich in hoofdzaak in internationale wateren pleegt te voltrekken.

Hetzelfde geldt voor de medewerking aan projecten in ontwikkelingslanden. Het belang van deze projecten wordt reeds lang onderkend en zal alleen maar toenemen als gevolg van de gewijzigde verhoudingen in het zeerecht (200-mijls zones).

2.7 Beleidsinformatie en kleinere onderzoekingen van uiteenlopende aard

Het laat zich niet aanzien, dat de veelvuldige behoefte aan actuele beleidsinformatie van overheid en bedrijfsleven zal verminderen. Een taxatie van een gelijkblijvende informatiebehoefte lijkt een minimaal uitgangspunt.

De behoefte aan kleinere onderzoekingen van uiteenlopende aard, die vaak in commissieverband worden uitgevoerd, lijkt eveneens minimaal hetzelfde te blijven.

3. Slotopmerkingen

Voor de periode 1982-1986 moet op grond van reële veronderstellingen worden getaxeerd, dat de totale behoefte aan capaciteit voor het visserij-

economisch onderzoek groter zal worden. De documentatiebehoefte kan bij de huidige bezetting en een flexibel beleid vermoedelijk als voldoende worden geschat.

De knelpunten doen zich vooral voor bij de beschikbare onderzoekcapaciteit, hetgeen voor een kleine afdeling met een zeer uiteenlopend scala aan onderzoekingen niet zo verwonderlijk is. Met name voor het sectorstructuuronderzoek, het biologisch-economisch onderzoek en het marktkundig onderzoek is onvoldoende capaciteit beschikbaar.

In soberheid getaxeerd zou aanpassing van capaciteit aan behoefte uitbreiding met 2 onderzoekers noodzakelijk maken. Gezien de wijze van werken in teamverband en de daardoor vereiste veelzijdige inzetbaarheid van onderzoekers wordt hierbij niet gedacht aan op een bepaald vakgebied gespecialiseerde onderzoekers.

Afdeling Visserij en Bosbouw

MEERJARENVISIE VAN HET BOSBOUW-ECONOMISCH ONDERZOEK IN DE PERIODE 1982-1986 (SAMENVATTING)

1. Bepalende factoren

In het bijzonder bij een produktieproces met een zeer lange omloop en een voorziening in meervoudige maatschappelijke behoeften dient de inbedding van de taxatie aan toekomstig onderzoek uit hoofde van verwachte maatschappelijke, technische en beleidsontwikkelingen met grote zorg te geschieden. In dit opzicht zijn de onderstaande veronderstellingen van belang.

- In de komende decennia krijgt het bos en daardoor de bosbouw een nog meer geprofileerde plaats in de maatschappij dan tot heden al het geval is, inzake houtproduktie, recreatie, milieu- en natuurbehoud. De meer geprofileerde functies van het bos in de Nederlandse samenleving in de komende decennia komen niet alleen voort uit een vergrote belangstelling voor de kwaliteit van het bestaande bos - om welke reden dan ook -, maar ook uit het beleidsvoornemen het areaal bos in zeer gevarieerde zin uit te breiden.
- Voor de Nederlandse samenleving is voor de meervoudige behoefte, waarin het bos voorziet allereerst het bestaande bosareaal van belang (ca. 290.000 ha), dat zeer zorgvuldig zal moeten worden beheerd. In de tweede plaats is de aanleg van nieuw bos van belang (tot in de jaren negentig 50.000 ha).
- Als gevolg van het te smalle draagvlak van bosexploitatie in Nederland, het mondiaal tekort aan hout en de beperkte budgettaire mogelijkheden voor bijdragen en subsidies zal de houtproduktiefunctie zeer vaak primair moeten zijn, blijven of worden.
- Het Nederlandse bos zal zonder aantasting van de houtproduktie of ecologische waarden een grotere bijdrage moeten leveren tot recreatieve ontplooiing, zowel wat betreft dag- als verblijfsrecreatie.
- De onderlinge afweging van de verschillende functies moet geschieden in de wetenschap, dat het Nederlandse bos bij lange niet kan voldoen aan de totale vraag van de gezamenlijke functies. In dit verband is een interregionale beschouwing van de boscomplexen in Nederland, West-Duitsland, België en Noord-Frankrijk van wezenlijk belang.

2. De onderzoekthema's in de periode 1982 - 1986

2.1 De huidige situatie

De relatief grote achterstand van het bosbouw-economisch onderzoek t.o.v. het onderzoek naar andere vormen van agrarisch grondgebruik moet aan een complex van factoren worden toegeschreven, zoals de late start van het onderzoek, de lange duur van het produktieproces, het niet beschikbaar zijn van essentieële technische en financiële gegevens, e.d. Bij de in 1975 in gang gezette procedure tot verkleining van de achterstand wordt een zekere prioriteit gegeven aan de systematische verzameling en verwerking van bedrijfsgegevens naar verschillende eigendomscategorieën. Op basis van deze prioriteitsstelling is gezocht naar een beperkt pakket aan onderzoekstaken, waarbij rekening is gehouden met de in 1979 tot stand gekomen taakverdeling met "de Dorschkamp".

2.2 Bedrijfsuitkomsten en bedrijfsvergelijking

Jaarlijks onderzoek naar de bedrijfsuitkomsten op een representatief informatienet van bosbezittingen met bijzondere aandacht voor verzameling van gedetailleerde, technische gegevens, eventueel extra-comptabel. Het onderzoek heeft gescheiden plaats op particuliere bosbezittingen en boswachterijen van Staatsbosbeheer.

In dit verband zal worden geëxperimenteerd met de betekenis van een beperkt aantal studiebedrijven voor het economisch onderzoek en de bosbouwvoorlichting.

2.3 Evaluatie van waarderingsmethodieken van recreatie-, milieu- en natuurfuncties

Verdere verdieping in de methodieken tot waardering van en voorspelling van het afwegingsproces van de verschillende functies van het bos is gewenst. Aanpak van dit onderzoek geschiedt onder verantwoordelijkheid van en in overleg met "de Dorschkamp".

2.4 Internationaal evaluerend onderzoek

Voortzetting van het onderzoek naar de ontwikkelingen van methodieken van het bosbouw-economisch onderzoek en van het bosbouwbeleid in andere West- en Noord-Europese landen is wenselijk. Inzake het bosbouwbeleid dient aan België, Frankrijk en West-Duitsland prioriteit te worden gegeven.

2.5 Marktstructuuronderzoek houtverwerkende-industrie

Over de wenselijkheid van voortzetting van het onderzoek naar de rondhouthandel, naar afzonderlijke sectoren uit de verwerkende industrie in de periode 1982-1986 zal een werkgroep ad hoc nog in 1980 een advies uitbrengen.

2.6 Actuele beleidsinformatie en kleinere onderzoekingen

De kleinere onderzoekingen omvatten o.a. de voorbereiding voor de houtmarktstatistiek, het vraag- en aanbodsonderzoek, het plantsoenonderzoek (gesplitst in drie volgtijdelijke, afzonderlijke deelonderzoekingen).

3. Slotopmerkingen

Het is nauwelijks aan twijfel onderhevig, dat in de komende decennia het Nederlandse bos een meer geprofileerde plaats in de samenleving zal gaan innemen. Aan de bestaande en de nieuw aan te leggen bossen zullen dan ook in kwalitatief en kwantitatief opzicht hogere eisen worden gesteld. Verdere uitbreiding van meer gedetailleerde gegevens in financieel en technisch opzicht is voor een adequate analyse van de bedrijfsresultaten een noodzakelijke voorwaarde. Hetzelfde geldt voor het leveren van een bijdrage bij een evenwichtige afweging van de functies van het bos binnen de Nederlandse samenleving, waarbij rekening dient te worden gehouden met een zekere regionalisering van functies in West-Europees verband. Voorts zal aandacht moeten worden besteed aan de ontwikkelingen van het bosbouwbeleid en de methodieken van de bosbouw-economie in internationaal verband. Tenslotte vloeien taken voort uit kleinere onderzoekingen en beleidsinformatie.

Het bosbouwbeleid in Nederland zal stellig verder geïntensiveerd en gedifferentieerd worden, waarbij een adequate ondersteuning van dit beleid in economisch opzicht steeds noodzakelijker wordt. Om deze reden is het gewenst de documentatie- en onderzoekcapaciteit van de Sectie Bosbouw minimaal te handhaven op het niveau van de laatste jaren, nl. zes medewerkers. Dit zou door pensionering van één medewerker, waarop door aanstelling van een anticipant reeds vooruit is gelopen, uitbreiding van de Sectie Bosbouw van het LEI met één formatieplaats in 1981 noodzakelijk maken. Ook uit deze taxatie spreekt soberheid t.a.v. de discrepantie tussen behoefte en capaciteit in de naaste toekomst.

De afdeling heeft als taak de coördinatie en bewerking van de landbouw-economische documentatie voor het gehele Instituut. De gegevens verkregen uit de boekhoudnetten en enquêtes van het Instituut en uit de Landbouwtellingen van C.B.S./STULM worden door de afdeling beheerd op zodanige wijze dat zij voor alle takken van LEI-onderzoek op eenvoudige wijze toegankelijk zijn.

De volgende onderdelen kunnen daarbij worden onderscheiden:

a. eigen dokumentatie en publikatiereeksen.
De sectie Prijzenstatistiek verzorgt het verzamelen, bewerken en publiceren van primaire gegevens over prijzen van produktiemiddelensfeer produkten van agrarische bedrijf. De sectie publiceert het Agrarisch Weekoverzicht, het "Maandblad Prijsstatistiek" en in samenwerking met het C.B.S. de jaarlijkse uitgaven "Landbouwcijfers" en "Tuinbouwcijfers". De huidige personeelsbezetting van 7 personen is nauwelijks voldoende om deze taken te volvoeren, temeer daar systematische aanpassing van de statistiek en aan ontwikkelingen in de landbouwpraktijk door onderbezetting enkele jaren lang niet kon plaatsvinden en nu duidelijke aandacht vraagt.

b. Coördinatie van boekhoud- en statistische dokumentatie.
Deze taak omvat het veelvuldige contact met andere afdelingen, met instellingen op het gebied van landbouwstatistiek en landbouwboekhouden op rationaal niveau en op E.G.-niveau om eenheid van definitie en aansluiting van gegevens te bevorderen. Het doen van voorstellen op dit gebied (intern en extern), het onderzoeken van de consequenties van wijzigingsvoorstellen van een onderdeel voor andere onderdelen van de dokumentatie, het secretariaat van interne commissies en het lidmaatschap van externe commissies behoort hiertoe. De formatiebezetting van 3½ persoon is aan deze taak aangepast.

c. Organisatie en uitvoering van computerwerkzaamheden.
De afdeling omvat het computercentrum van het L.E.I. bestaande uit de groep "systeemontwerp" (8 pers.) en de groep "pons- en computerwerk" (6½ pers.).Het toenemend gebruik van de computer, gepaard gaande met steeds ingewikkelde en omvattende toepassingen van de mogelijkheden die de diepgaande documentaties biedt (Databank, Intermodel, Landbouw-Economisch Bericht) stellen kwantitatief en kwalitatief steeds hogere eisen aan personeel en organisatie van het computercentrum. Gebleken is dat de huidige bezetting niet voldoende is om aan deze eisen te voldoen. Versterking van de groep pons- en computerwerk met 1 persoon als leider van de groep is nodig voor het routine-deel van het werk van de programmeurs-systeemanalisten te kunnen overnemen. Uitbreiding van de groep "systeemontwerp" met 2 ervaren krachten is desondanks nodig om de regel-

matige voortgang van het onderzoek op andere afdelingen en de ontwikkelingen daarin tot 1986 te verzekeren. Het huidige werkprogramma is niet uitvoerbaar zonder uitbreiding met twee personen, de derde is op langere termijn noodzakelijk. De afdeling Organisatie en Efficiëncy van het Ministerie van Landbouw is reeds ingeschakeld bij het zoeken naar de juiste oplossing voor de problematiek van de afdeling.

Samenvatting personeelsbezetting: documentatie en periodieke beleidsrapportage	1980	Overig onderzoek	Uitbreiding doc. enz.	overig onderzoek
a. prijzenstatistiek	7	-	-	-
b. coördinatie	2	1½	-	-
c. pons- en computerwerk	5½	1	1	-
d. systeemontwerp	4	4	1	1

7-5-1980

J.A. Kuperus